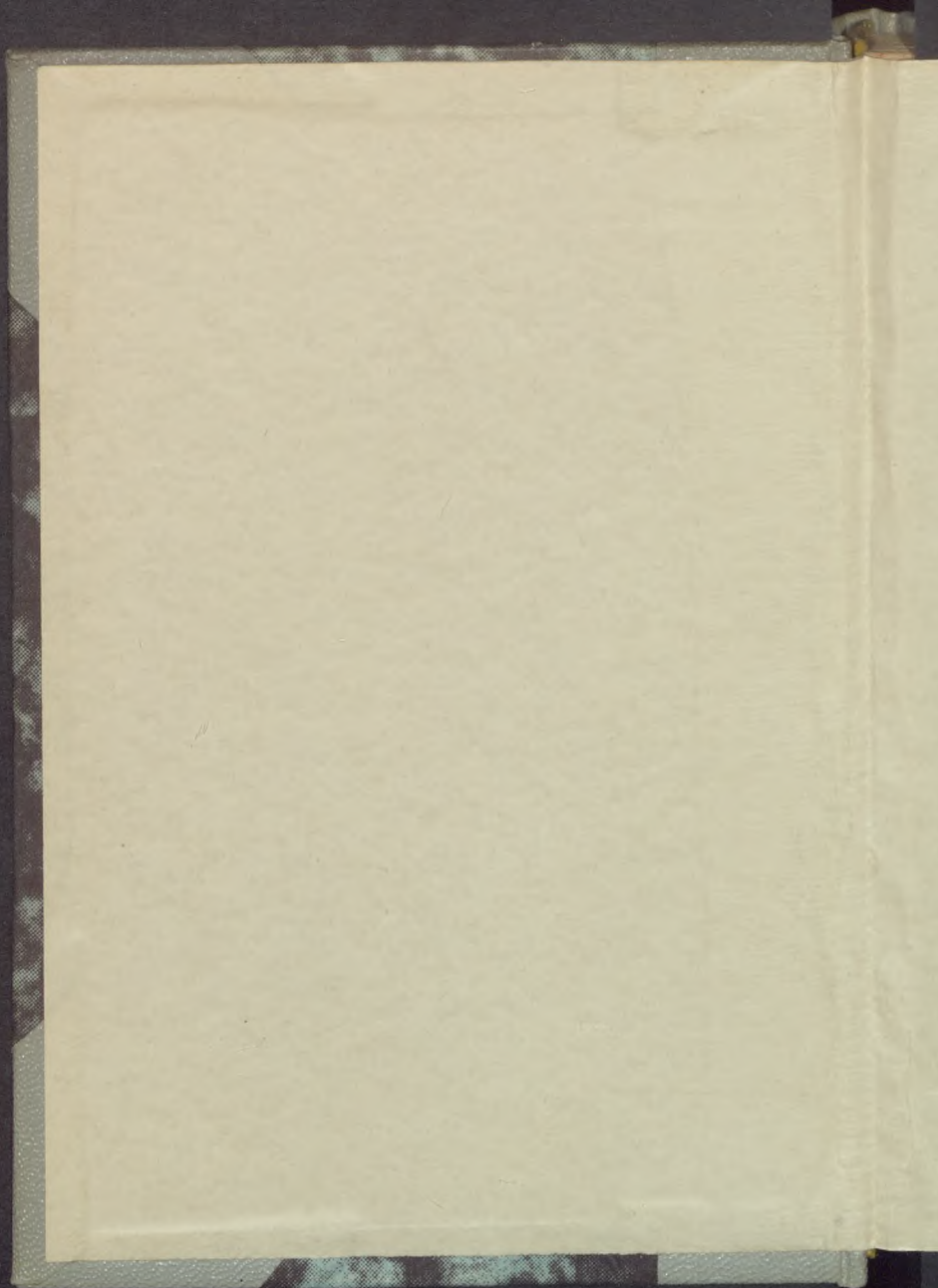
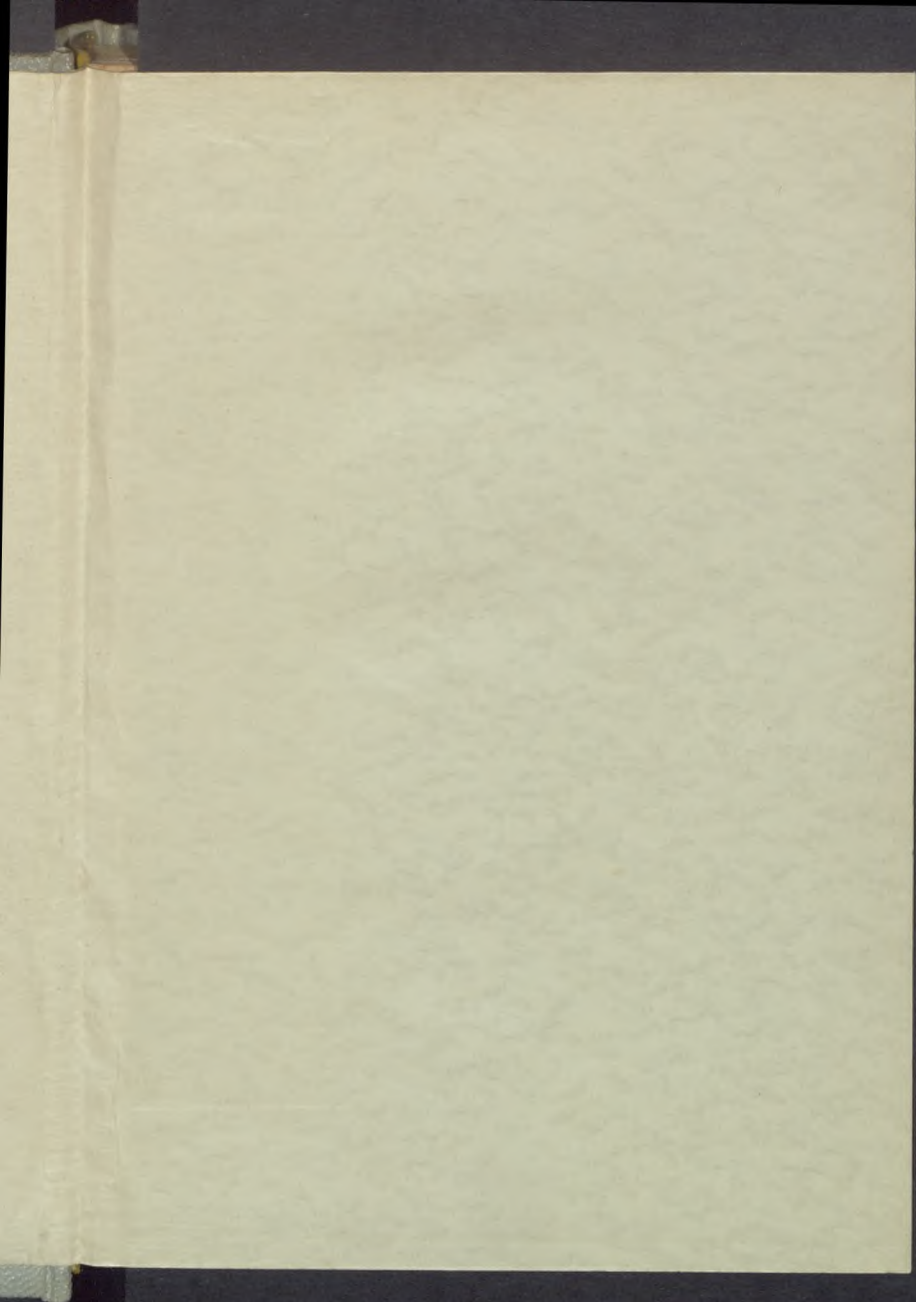
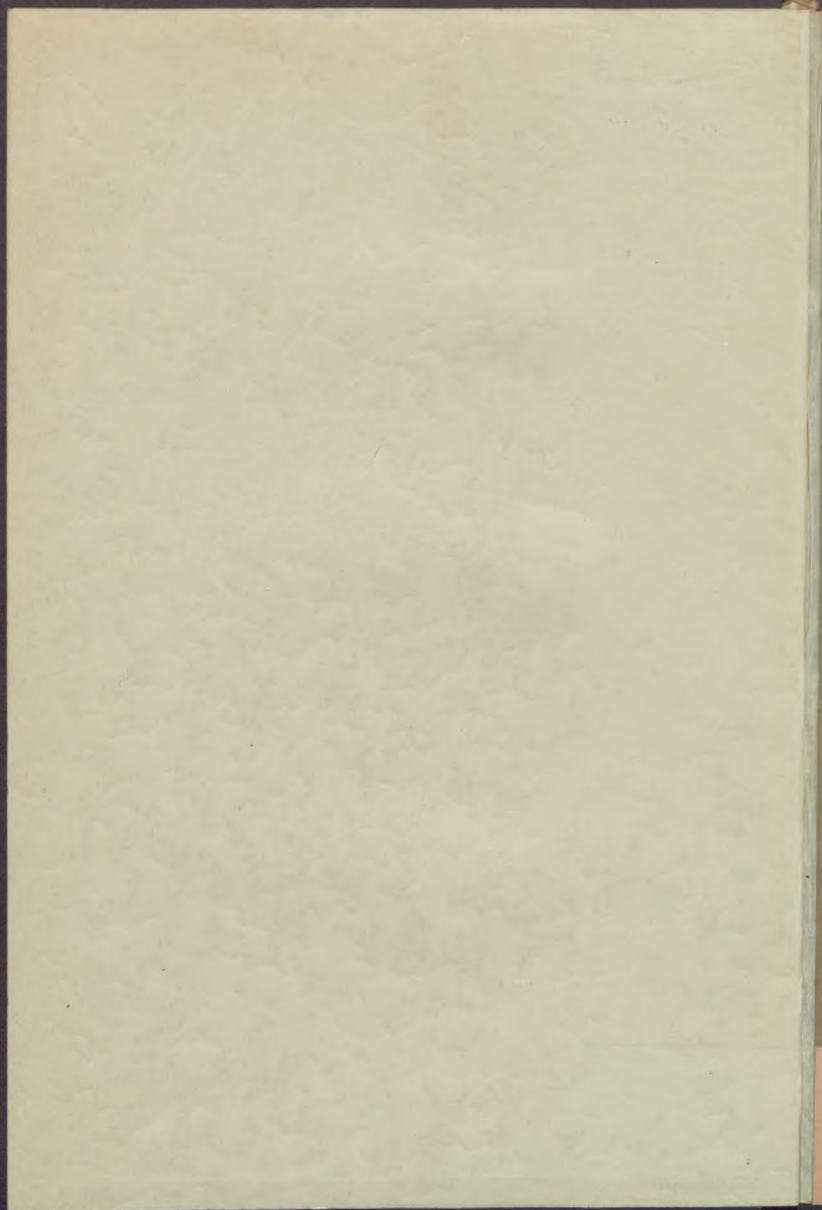

M
147696
- 90/a

~~1063~~

M
147.696

DR. BARANYAY JÓZSEF:

N/B

**A VESZTŐHELYTŐL
AZ INTERNÁLÓ TÁBORIG**

EGY MAGYAR UJSÁGÍRÓ ÉLETE
A CSEH MEGSZÁLLÁS ALATT

Hadiinzegek és hadiárvák javára!

~~1063~~

Dr. Baranyay József munkái

I. TÖRTÉNELMI MUNKAI:

A csallóközi aranymosás. Komárom, 1911.
(Elfogyott).

A régi Csallóköz. Adatok Csallóköz történelméhez. Nagymegyer, 1911. (Elfogyott).

Fejedelemsjárs Komárom vármegyében. Hazai, külföldi és exotikus fejedelmek, uralkodók, főhercegek, diplomáciai követek tartózkodása Komáromban és Komárom vármegyében a rómaiak korától egész napjainkig. Budapest, 1912.

A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Budapest, 1914.

A komáromi sajtó történelmi repertórium. Budapest, 1914.

Régi utazások Komárom vármegyében a legrégibb időktől a múlt század közepéig. Komárom, 1928.

Atlantisz, az elsüllyedt világrész. A legújabb kutatások eredményei. Komárom, 1930.

Komárom a magyar népdalokban. Komárom, 1935.

A komáromi magyar színészet története 1811—1941. Komárom, 1941.

Kocs község és a kócsi. Komárom, 1942.

A vesztőhelytől az internálótáborig. Komárom, 1943.

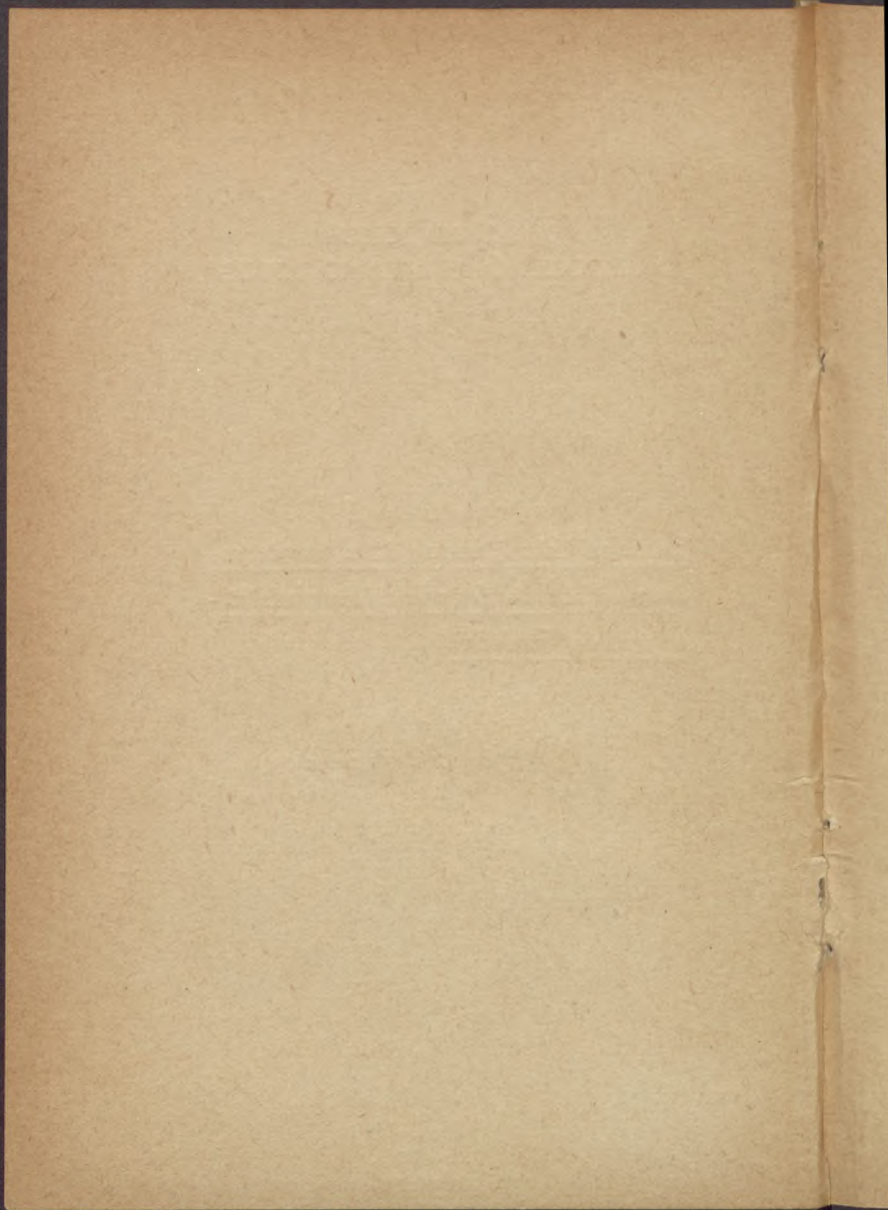
Folytatása a boríték 3-ik oldalán.

8060

Dr. BARANYAY JÓZSEF:
A VÁRSZÓHELYTŐL AZ INTERNÁLÓ TÁBORIG

E könyv tiszta jövedelmét a komárom-
megyei hadiárvák és hadiözvegyek föl-
segítésére fordítom.

Dr. Baranyay József

A VESZTŐHELYTŐL AZ INTERNÁLÓ TÁBORIG

EGY MAGYAR UJSÁGIRÓ ÉLETE
A CSEH MEGSZÁLLÁS ALATT

Írta:

Dr. BARANYAY JÓZSEF

KOMÁROM

A SZERZŐ KIADÁSA - UNIO NYOMDA KOMÁROM

Különlenyomat
a Komáromi Lapok 1942. évi
63. évfolyamából.

~~1263~~
M
147.696
= 90/a
Q 1880

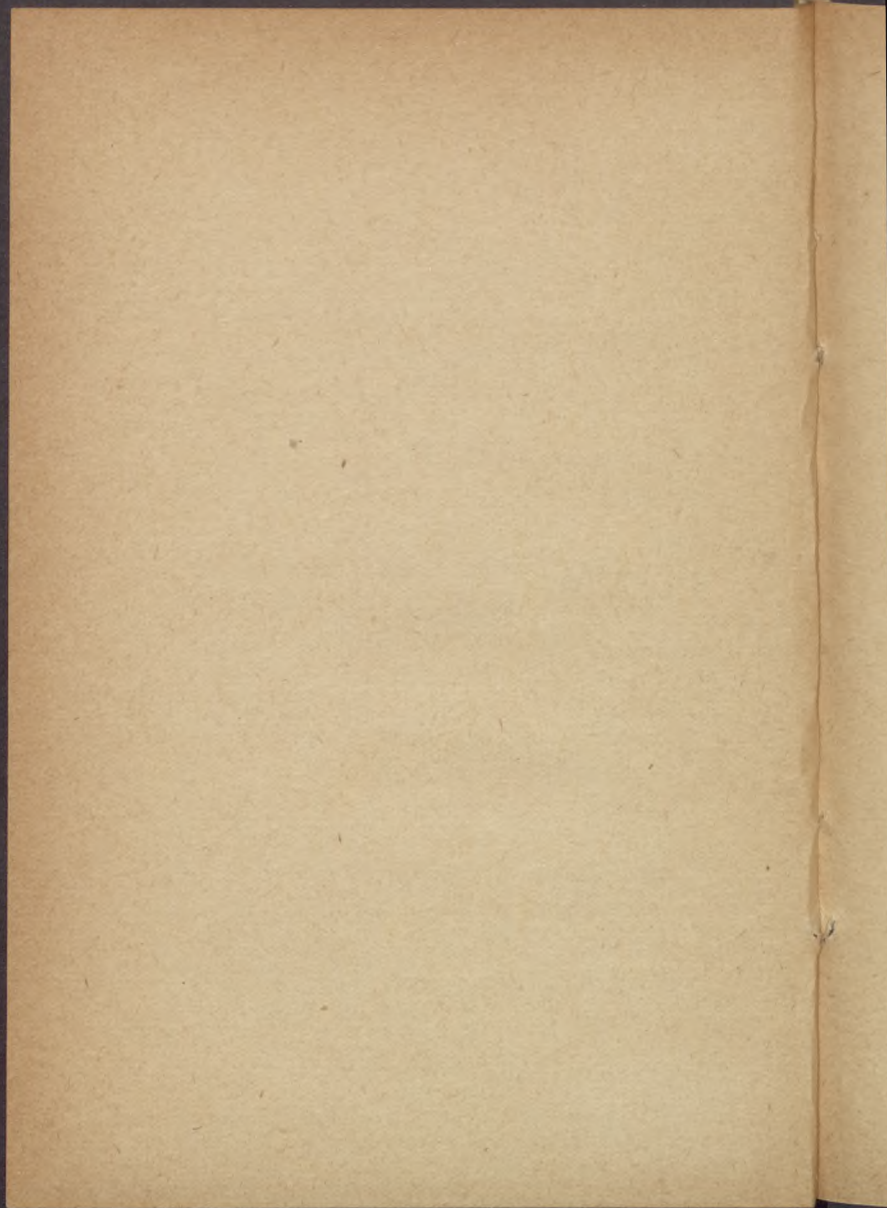
Cserégyes Széchenyi Könyvtár

Leltári szám:

V580-457/64.

R1965

Édes jó anyám emlékének!

Az én első tótjaim és cseheim

Amikor ezelőtt 30—35 éve komárom-megyei könyvtárban, a lebontott vármegyei levéltár boltíves helyiségében az olvasóközönség kereste Jósika Miklós: Csehek Magyarországon és Mikszáth Kálmán: A tót atyafiak című műveit, sohasem hittem volna, hogy ezzel a két nemzetséggel szorosabb viszonyba is kerülök. Tótokat ugyan elég sokat láttam gyermekkoromban szülőfalumban, Kamocsán, amikor tutajokon, talpakon creszkedtek le a Vágon és Kamocsa határában kikötöttek. Itt szoktak borotválkozni és a kamocsai borbély hatalmas lécz-, deszka- és zszindely-raktárra tett szert, mert a tót atyafiakat nem pénzért, hanem faáruért borotválta simára, ami nem volt valami könnyű mesterség, mert az öregebb tótok arca bizony nagyon ráncos volt. Ilyenkor a paciens szá-

jába főzőkanalat tett a borbély és így feszítette ki a ráncos képet simára. Az is megesett, hogy egy fej hagymát kellett a szájába venni a ráncosképű öregnek és ezzel simította ki a ráncokat.

Gyermekkoromban sokat mászkáltam ilyen tutajokon és onnét ugrottunk be a Vág vizébe. A tót szó azonban nem ragadt rám, mindössze annyit tudtam, hogy a tót állítólag halászás közben csalogatni szokta a kárász halat és azzal bízatta, hogy nem fogja levakarni a pikkelyét és ilyesformát mondott: »Potyszem kárász, nyé vakaricskó!«. Nem merem állítani, hogy jól írtam-e le, mert a húsz éves csehszlovák uralom nem hagyott semmi tót, vagy cseh nyelvtudást bennem. Amikor jogász koromban nevelő voltam Tökete-rebesen, gróf Andrássy Tivadar egyik gazdatisztjénél, a főnököm felesége nagyon csodálkozott, hogy nem tudok tótul. Én meg azon csodálkoztam, hogy hogyan lehet ezen csodálkozni. Nem vagyok ugyanis nyelvtanulásra berendezkedve, csak magyarul tudok, még németül se, de ezzel a kis nyelvtudással mégis három világrészben fordultam

meg: Európában, Ázsiában s Afrikában és el tudtam igazodni mégis. Gimnázista koromban a latin és német órák nekem mindig kínszenvedések voltak és az óra végét jelző csengetés nekem valóságos mennybéli harangszó volt. Amikor a csehszlovák uralom 1920-ban a megyei könyvtárból elbocsátott, — magyarul mondva kidobott, — a bosszantó és lelket elborító érzésen kívül valami kellemes sugár is derengett lelkemben: hogy nem kell a szlovák nyelvtanfolyamra járnom.

Nyelvtudatlanságom soha semmi kellemetlenséggel nem járt, de a cseh uralom alatt igen sokszor. Egyszer bekísértek a várba és ott kihallgattak, de a kihallgatás nehezen ment, mert a tiszt nem tudott magyarul. Elkezdett előbb csehül, aztán tótul vallatni. Persze, nem ment. Ekkor elővette a németet. Így se tudtam. Erre éktelen dühbe gurult, azt hittem, hogy fölakasztat. Toporzékolva hivatott be tolmácsot és felém ordított a tolmáccsal, hogy így nem hagy magával kibabrálni, mert, hogy csehül vagy tótul még nem tudok, azt megértette,

de hogy egy doktori diplomával bíró, iskolázott ember nem tud németül, hát az hazugság, csak azért teszem, hogy ővele kibabráljak. Lesz rám gondja és föl hívja reám a polgári hatóságok figyelmét is.

A megszállás előtt csehekkal ugyan volt dolgom, de ezek megmagyarosodott csehek voltak, akik annyiban hasonlítottak hozzám, hogy ők se tudtak csehül. 80—100 évvel ezelőtt Tany községben volt egy nagy cukorgyár. Itt nagyobb-részt cseh munkásokat alkalmaztak, mert a csehek már akkor értettek a cukoriparhoz. Később a tanyi cukorgyár leégett és a cseh munkások közül igen sokan ittmaradtak, jól megtanultak magyarul és a gyermekeik már persze nem tudtak csehül. Tanyon és környékén még sok ilyen elmagyarosodott cseh él.

Nagyobb tömegben csehet az 1918. év vége felé láttam, amikor a monarchia már összeomlott és a katonaságot szélnek eresztették, mert Lindner elvtárs nem akart katonát látni! Tatán cseh ezred állomásozott és amikor hazavonultak, a komáromi pályaudvaron már a dicsőség

nagyon a fejükbe szállt és lövöldözni kezdtek ki a vonatból. Az volt a szerencse, hogy *Pathó* Gyula és társai hamarosan leszerelték őket. Az egész vitézkedő csapatot a dunai hidakon, a Baross utcán, a Nádor utcán keresztül bekisérték a várba. Persze a pályaudvaron még igen nagy erőnek képzelt cseh csapat föltartott kezekkel vonult végig Komárom utcáin. Az utcák közönsége torkaszakadtából kiabálta a meghunyászkodott csapatra, hogy:

— Hore ruky! Föl a kezekkel!

Bent a komáromi várban aztán úgy határoztak, hogy hazaengedik őket, de túszoikat tartanak itt közülük addig, amíg az ország határáig nem érnek. Ha csendesen viselkednek odáig, akkor a túszoikat hazaengedik. *Szilágyi* Dezső festőművész, főhadnagy lakásán tartották ezeket a túszoikat. Én baráti viszonyban voltam Szilágyival és mindennap fölkerestem. A lakásán levő túszoik bizony nagyon féltek, nem látták biztosítva az életüket. El is panaszolták bánatukat, családos emberek és lehet, hogy éppen a háború végén éri őket a halálos ka-

tasztrófa. Szilágyi barátom várbeli lakása komor boltíveivel nem öntött senkibe fölemelő érzéseket. Nagyon hasonlított a siralomházhoz. A komor hangulathoz nagyon odaillett a »Betyár«, Szilágyi hatalmas farkaskutyája, amely kizárt minden szökési kísérletet. Egyik este éppen akkor voltam ott, amikor a tábori lelkész is meglátogatta Szilágyit. A túsok halálsápadtan kérdezték:

— Ugy-e halálra vagyunk ítélve és már visznek is bennünket a vesztőhelyre?

Alig lehetett velük elhitetni, hogy a tábori lelkész megjelenése pusztá udvariassági ténykedés.

Végre, elég sokára megjött a távirat, hogy a cseheket vivő vonat átlépte a magyar határt anélkül, hogy a cseh katonák útközben rendetlenkedtek volna. A túsok tehát hazamehettek. Később a komáromi állomáson handabandázó és a komáromi várba bekísért cseh katonák azt üzenték Prágából, hogy Tatának, ahol szépen búcsúztatták el őket, virágcsokrot, de Komáromnak majd bombát küldenek. No, ezt meg is kaptuk a megszállás alakjában.

Lassan, de biztosan

A komáromi ősi vár, amely 1849 óta osztrák szellemnek adott tanyát és amelyről *Karajiáth* Jenő, Budapestnek nemrégiben még főpolgármestere, 1918 elején ezt írja:

A KOMÁROMI VÁRBAN

Úgy vágytam a híres komáromi várba,
Hol a szittya sasnak csattogott a szárnya!
Arva magyar szívem dobogott a vágytól,
Hogy álmokat szőhet magyar szabadságról!

Bentjártam az ősi komáromi várbán,
Sírt belé a lelkem, amikor megláttam:
Hol szent harcra tüzelt Klapka indulója,
Einzelmarsot rúgnak osztrák komandóra.

Szegény magyar fiú osztrák alatt senyved,
Nagyalföldi szellő császári sast lenget,
Még a kerítés is rút fekete-sárga...
Nem vágyom én többé már abba a várba.

szóval az ősi vár fekete-sárga. Az őszeomlás alatt a magyar önérzet leszedi a vártornyokon éktelenkedő kétfejű sasokat. Nekem adják át, hogy helyezzem el a Kultúrpalota múzeumában, ahol ma is láthatók. De a vár magyar uralma, magyar jellege nem sokáig tart, sajnos jön a cseh megszállás.

A csehek a megszállásnál ravasz lassúsággal jártak el, nem hamarkodták el a dolgot. Csak egyben siettek egy kicsit. Később kitudódott, hogy a világháború alatt, amíg magyar véreink életüket áldozták a harctéren, addig Komáromban a katonai mérnöki hivatalban cseh mérnökök közös, magyar és osztrák papíron nagyban tervezték a komáromi kikötő kibővítését, amelyről biztosan tudták, hogy a nagyantant nekik fogja adni. Nemcsak tervezték, hanem meg is rajzolták az egész leendő csehszlovák komáromi dunai kikötőt. Kissé azonban túlméretezték a jövőendő dicsőségüket, mert még az Erzsébet-szigetet is tele-rajzolták vasuti vágányokkal. A csehek már akkor tudták, hogy mit fognak kapni. Könnyű volt nekik, hiszen Bécs-

ben a csehek kedvesebbek voltak, mint a szegény magyarok, akik pedig nem egyszer mentették meg a Habsburg dinasztiát, ha szorult a kapca. Az udvarnál, a vezérkarban, a diplomáciai szolgálatban csupa cseh volt, hát persze, hogy minden hadititkot tudtak, amit aztán az ellenség tudomására is hoztak.

Erre jellemző az alábbi kijelentés. Amikor 1919. április végén a csehek le tartóztattak bennünket, a várban a Garnisonsarrestben, a helyőrségi börtönben tartottak minket. A börtön egyik emeleti zárkájában voltunk elhelyezve négyen, vagy öten. A zárka ajtaja nyitva volt állandóan s az előszobában egy légionárius tisztt vezénylése alatt hat katonára fölhúzott fegyverrel vigyázott ránk. *Dr. Kováts* Gyula, ezredorvos barátom, fogolytársunk, németül megkérdezte a tiszttet, hogy ugyan miért vigyáznak ennyire reánk, hiszen a szökés valószínűséggel lehetetlen és nem vagyunk mi olyan veszedelmes emberek.

Erre azt felelte a légionárius tisztt:

— Látszólag önök nem mutatnak valami veszedelmes szándékokat,

de jegyezzék meg az urak, hogy senki-
nek se szabad hinni. Most már elárul-
hatom, hogy amikor a központi hatal-
mak megüzenték a háborút az antant-
nak, abban a pillanatban megnyílt a
titkos telefon Prága és Párizs között és
az antantot mindenről értesítettük, ami
az osztrák-magyar hadseregben a leg-
jobban őrzött titok volt. Ezért őrizzük
mi önöket olyan erősen, mert a látszat
csalhat és mi nem bízunk senkiben.

Ez a nyilatkozat sok mindent megma-
gyaráz.

Itt Komáromban is volt mindenütt
kémjük, besúgójuk, mindenről értesülve
voltak a csehek és a tótok. Az uri-
kaszinóban is volt besúgójuk. Egyszer
Janniczky Ottokár, az első komáromi
zsupán fölkérte magához a komáromi
szerkesztőket. *Dr. Kállay* Endre, a Ko-
máromi Hírlap akkori szerkesztője nem
ment föl erre a meghívásra. Én meg
tépelődtem, hogy mit csináljak? Az ut-
cán szembejön velem *dr. Kiss* Gyula,
a Komáromi Lapok szerkesztője, a ko-
máromi sajtómunkások Nesztora.

— Én most megyek a zsupánhoz —

mondotta. — Gyere te is.

— Gyula bácsi, tán ne menjünk föl
— mondtam én.

— Gyere csak föl, legalább nem megyek egyedül. Jobb, ha tudjuk, hogy mit akarnak.

Én, akiről éppen most írta meg *Zilahy* Lajos a Híd legutóbbi számában az »Igy kezdődött...« című visszaemlékezésében, hogy én voltam a világ leggalambszívűbb szerkesztője, természetesen nem tudtam ellentállni Kiss Gyula bátyám kérésének, fölmentem vele.

Jamniczky zsupán igen szívesen fogadott bennünket. Előhozott több közös ismerőst, így többek között *Fülöp* Zsigmond barátunkat, aki akkor szegény még orosz fogságban sínylődött. Említette, hogy az önkéntesi évet együtt szolgálta Zsiga barátunkkal. Aztán sok dolgot említett, amit mi az uri kaszinóban beszélgettünk meg és azt hittük, hépecsétes titoktartás alatt. Szinte megdermedve hallgattuk a mi féltve őrzött titkainkat a zsupán ajkáról. Amikor kijöttünk a zsupántól, a megyeháza folyosóján a fal-

nak dőltünk a meglepetéstől, mint akit nyakszirten ütnek.

— Hiszen ez mindent tud! — mondtuk. — Ki lehet a besúgó?

Említettünk egy-két nevet, amelyeket most elhallgatok, mert bebizonyítani úgyse tudnám, hogy ők voltak a zsupán besúgói. Csak sejtésből, feltevésből ejtettük ki azt a pár nevet.

Csak példaképpen említék meg egy esetet. A kaszinóban bizalmas, legalább mi azt hittük, hogy bizalmas körben beszélgettünk. Mondja valaki, hogy jönnek a kommunisták és hogy a cseh megszállás a kommunista uralomtól ment meg bennünket. Erre egyik lelkész barátom azt mondta:

— Én lelkész vagyok, de a poklok kapuit is szívesebben elszenvedem, csak a cseh-tót uralom alól menekülünk ki.

Azt hittük, ez a beszélgetés bizalmas körben történt, de sajnos, nem. A zsupán célzást tett rá. És amint a cseh-tót uralom megerősödött nálunk, ezt a lelkészbarátomat ki is utasították innét.

Szóval a megszállók igen jól előkészítették maguknak a talajt. Ügyesek és

élelmesekek voltak a mi rovásunkra. Nem egyszer azonban túllépték a tisztesség határát. Amikor már túlestem a letartóztatás, a várfogság, a várostrom, vesztőhely, internálás és az újra való elfogatás előli menekülésem, bujkálásom nem éppen élvezetes élményein, akkor tudtam meg, hogy amikor 1919. év április havának végén letartóztattak és a komáromi várban fogva tartottak, hozzátartozóim reggelit, ebédet, vacsorát küldtek be nekem minden nap a várba. Ott szépen átvették és rendesen elmosogatva visszaadták az edényeket s azt mondták:

— Nagyon izlett a szerkesztő úrnak és kéreti, hogy csak küldjenek be neki ételt, mert különben koplal szegény!

A rideg valóság az, hogy a küldött ételeket nem juttatták el hozzám, hanem jóízűen ők fogyasztották el és szépen elmosogatták az edényeket, tehát tőlük bizony éhen is halhattam volna.

Miért tartóztattak le engem?

Természetesen a nyomdában is voltak besúgók és a csehszlovák hatóságok minden kulisszatitkot tudtak. Amikor a csehek bejöttek Komáromba, lapom, a Komáromi Ujság részére ki volt szedve egy harcias fölhívás, hogy itt az utolsó pillanat, álljunk ellent a csehszlovák bevonulásnak. A lapomat nyomó nyomda, a Spitzer-cég ezt a cikket már nem nyomatta ki, de később megtudtam, hogy a szedés kefelenyomata mégis elkerült a csehek kezéhez. Az én rovásomra írták persze azt is, hogy a Komáromi Ujságban 1918 novemberében megírtam és erősen kikeltem, hogy a Komáromban állomásozó és hazakészülő cseh katonák szemérmetlenül fosztogatják a közraktárakat és amit csak lehet, elvisznek.

Főbűnöm volt a csehek szemében, hogy

én vidéken, Tanyon, Csicsón, Nemes-
ócsán, Aranyoson, Bogyán és sok csal-
lóközi faluban szítottam a magyar ön-
érzetet arra, hogy álljunk ellent a cse-
heknek. Emlékszem rá, a tanyi vendég-
lőben is az ügy érdekében beszéltem.
Egyszer úgy éreztem, mintha valaki há-
tulról megrántotta volna a kabátomat,
de a szónoki hévben ezt nem igen vet-
tem észre. Ekkor látott volna Zilahy
barátom, nem tartott volna galambszívű-
nek. Egyszer csak kimegy a teremből
valaki. Ekkor megszólal a hátam mö-
gött az egyik ismerős:

— Szerkesztő úr, hiába húztam meg a
kabátját, miért beszélt tovább? Aki ki-
ment, az egy bösz, magyargyűlölő cseh.
Amint bejönnek a csehek, ez azonnal föl-
adja az urat.

Hát persze, hogy följelentett!

Komárom az összeomlás idejében igen
zavaros képet mutatott. Voltak itt a régi,
liberalizmus hívei közül is sokan, voltak
Károlyi Mihály-pártiak, köztársaságiak.
A szociáldemokraták egy népgyűlésen
kimondották, hogy a nép számára lefog-
lalják a Kultúrpalotát. Másnap két

nyomdász bejött hozzám a Kultúrpalotába, hogy adjam át a nagyterem kulcsait. Én nem adtam át. Erre elmentek gróf *Dezasse János* főispánhoz, mint a Jókai Egyesület társelnökéhez, aki a kulcsok átadását megengedte. Két nyomdászt kitűzni a Kultúrpalota huszártornyára a vörös lobogót. Igaz, hogy amikor bejöttek a csehek, éppen olyan sietséggel szedték le a vörös lobogót. Megalakíttják a vörös gárdát. A Komáromi Ujságban nyilatkozatot tesznek közzé, hogy ez a vörös gárda nem azonos az oroszországi vörös gárával. E hírlapi nyilatkozat ellenére igen gyorsan vörösödik a szociáldemokrata párt. A Kultúrpalotában állandóan gyűléseznek. Soha nem látott és bizalmat egyáltalában nem keltő, Lombroso arcok kerültek elő, a jó Isten tudja, honnét és gyűléseket tartottak. Néha távolabbi vidékről jöttek katonák, hogy szervezzük meg az ellenállást Komáromnál. De ez mind hiába. A csehszlovák fondorlat hamis parancsokkal és táviratokkal az ellenállást mindenütt megghiúsította. Aztán maga a legbicskásabb falusi nép is hagyta be-

szívárogni a cseheket. Szímő, Gúta, Csicsó, ahol minden búcsu alkalmával előkerült a bicska, a csehek ellen még középtárcát se használt. Komáromnál, vagy a vereckyei hídnál két géppuskával föl lehetett volna tartani a cseheket, mert ha az első hírnökök vagy futárok a fűbe haraptak volna, a többi már nem jött volna utánuk. Amint Balassagyarmatot megmentették a csehek elől, Csallóközt is meg lehetett volna menteni, de a katonaság lelkét megmételtyezték, a falukban pedig rendesen a korcsmárosok voltak a csehek szószólói, hogy kár őket bántani, mert akkor igen kegyetlenek.

A csehek ügyes fondorlattal belevittek a köztudatba, hogy ők csak rövid ideig lesznek itt. A cseh-től katonaságot egyenesen a polgári családoknál szállásolták el. Aztán mindegyik tiszt és közlegény azt beszélte folytonosan, hogy:

— Mi csak rövid ideig leszünk itt. Elhoznám a feleségemet, a családomat is, de ilyen rövid időre igazán nem érdemes.

Sokszor forgalomba hoztak egy-egy dátumot, amikor elmennek majd innét.

Ezeknek a meséknek Komárom bedült. Különösen Kiss Endre bácsi szokta mondogatni, hogy ekkor és ekkor már elmennek, a náluk lakó tisztek mondották.

Igy igazán könnyű volt megerősödni nekik itt lassan, suttymban, besompolyogva. A nép nem törődött velük igazában. Aztán, amikor megerősödtek, lehullott az álarc.

Érdekes, hogy a tótok, akik szlovákoknak kezdték magukat nevezni, sértésnek vették a »tót« nevet, holott a megszálló csapatok első falragaszain cseh-tót katonaságnak nevezik önmagukat. Piccione tábornok azt írta neve alá: főhadvezetője a cseh-tót csapatoknak Tótországban. A falragasz egyenesen Tótország lakosságának szólt.

Szomorú karácsony

Életemnek legszomorúbb napja 1918. karácsony ünnepe volt. Vendég voltam Décsy Jenő komáromcsicsói jegyzőéknél egy másik családdal együtt. Megérkeztek a napilapok. Csaknem mind-egyikben az volt a vezércikk címe: Fekete karácsony. Az egyik vendég hölgy olvasta föl a rettenetes híreket, hogy szép Nagymagyarországunkat földarbolták és mi is cseh-tót uralom alá kerülünk. Az előbb még víg, nevetgélő, adomázó társaság ajka elnémult, könnyes szemekkel tekintettünk egymásra. Korán lefeküdtünk, de aludni egyikünk se tudott.

A cseh-tót érdekeltség keze már előbb működött, mert nagyon nehéz elhitetni a leghiszékenyebb emberrel is, hogy a cseh megszállás előtti nagy robbanás a

VI. számú várerődben nem a csehek műve volt. Megindult a vizsgálat, de az akkori zűrzavaros időkben nem vezetett eredményre. A borzalmas robbanást még Tatán is érezték. A fekete karácsony már előre vetette árnyékát, egyik komáromi péknél a robbanás ereje a sütőkemencét is bedöntötte, amely tele volt karácsonyi kaláccsal.

A VI. számú várerődben rengeteg robbanóanyagot halmoztak föl.

Fábry János rendbiztos, aki a robbanás előtt járt a várerődben, azt mondotta:

— Lopott holmik után kutattam a Szűnyog-csárda körül és onnét visszajövet betértem a VI. várerődbe. Ott észrevettem, hogy a raktár ajtaját feszegette valaki. Erre figyelmeztettem az őrköt, hogy óvatosak legyenek. Alig hagytam el a várerődöt, nyolc perc múlva megtörtént a borzalmas robbanás. Erre visszasiettem a helyszínére. Itt négy ór teljesített szolgálatot. Egyiket a légnyomás darabokra szaggatta, kettő sértetlen maradt. A negyedik ór pedig eltűnt.

A robbanás még távolabb eső helye-

ken is éreztette hatását. A Kultúrpalotának és az Otthon-kávéháznak több ablaka betört.

A Virág-féle rablóbanda

Meglepő epizód volt a Virág-féle rablóbanda elfogatása. A banda azt a célt szolgálta, hogy a csehek előtt betört egy-egy városba, ott a fölállított gépfegyverekkel, tüzekkel pánikot keltettek. A megrémült lakosság a közelben levő cseh katonasághoz fordult segítségért. Olyan jegyzőkönyveket vettek föl, hogy a cseheket egyenesen úgy hívták be a városba, mint rendcsinálókat. Ezek a jegyzőkönyvek állítólag az ántánt főbizottsága elé kerültek.

Közvetlenül Érsekujvár megszállása előtt az ottani rendőrség fölhívta telefonon *F. Szabó* Géza komáromi polgármestert, hogy a Virág-féle rablóbanda, amely Érsekujvároott nagy fosztogatást végzett, közeledik Komárom felé. Erre 30 nemzetőrt küldött a banda elfogatására. *Tóth* Sándor főhadnagy vezette a

kis csapatot és a Téglagyár mellett lestek rájuk. Egy órai várakozás után jött a banda. Elöl Virág lovagolt, utána két kocsin a 26 tagból álló banda. Pár perc alatt leszerelték őket, pedig 4 géppuskájuk, igen sok kézigránátjuk és egyéb fegyverük is volt. Előbb a rendőrségre, majd a várparancsnokságra vitték őket. Achátz István várparancsnok az egész bandát föl akarta akasztatni a Kossuth-tér fáira. Egyesek azonban kérték Achátzt, hogy ezt ne tegye, mert akkor a csehek bosszút állanak Komáromon. Achátz csak Virágot lövette agyon, de úgy adták be a közönségnek, hogy Virág szökni akart és az ór utána lőtt. Ott voltam az egész esetről, hát a valóság az, hogy karonfogták Virágot, hogy külön fogják kihallgatni. Bevitték egy kapun, ahol nyakszirten lötték. Virág egy mukkanás nélkül holtan vágódott végig a várudvaron. Holtteste körül paripáján nyargalt valaki. Virág szabólegény volt és a harctéren állítólag meggyilkolta a kapitányát és annak az uniformisába bújt és annak az irataival kapitánynak adta ki magát. A lova is lopott volt.

Virág ezt a lovat az egyik érsekujvári gazdától lopta. Az ujvári gazda kereste is a lovát, de sajnos, itt Komáromban eltűnt, nem valami igaz úton.

A Virág-banda többi tagjait *Achátz* István várparancsnok Esztergomba kísértette. Bár később az a hír jelent meg róluk, hogy Esztergomból Budapestre vitték őket, a közvélemény azt tartotta, hogy útközben az egész banda megszökött. Volt közöttük egy komáromi 19 éves fiatalember is.

Komáromnál tehát nem sikerült a Virág-bandának szánt szerep. Itt végső pontot tettek a banda működése után. Nem lehetett jegyzőkönyvet fölvenni, hogy a komáromiak hívták be a csehek rendet csinálni. De hát mit használt ez nekünk, a csehek azért csak bejöttek és a nyakunkra ültek.

A Virág-féle rablóbanda elfogatására vonatkozólag *F. Szabó Géza* nyugalmazott főispán figyelmeztet egyes érdekes részletekre, amelyek különben is megvannak írva értékes munkájában »A tekintetes vármegye környékéről« címűben, amelynek »Jókai városának leg-

gyászosabb napja» című fejezete részletesen közli a szomorú napok rettenetes eseményeit. Előre senkise figyelmeztette őt semmire.

F. Szabó Géza maga bogarásztta ki a szerencsétlen eseményeknek körülötte lejátszódó útmutatásai szerint. Ő hívta fel Érsekújvárt és egy éjszakai eredménytelen csengetés után reggel jelentkezett az ottani főkapitány. Jelezte, hogy a város vezető emberei megszöktek és a csehek már közelednek Ujvár felé. Fegyveres ellenállásnak már vége. Ekkor említette az ujvári főkapitány, hogy a Virág banda valószínűleg Komárom felé tart.

Azonnal hivatta *Éliássy* Sándor főkapitányt.

Most pedig idézzük magát F. Szabó Géza könyvét.

Tíz perc múlva már rendőrkapitányom állt előttem.

— Azonnal szólítsd fel a nemzetőrséget, — adtam ki a parancsot, hogy két 15—15 főből álló elszánt járőrre van szükségem. Mielőtt hatósági beosztásra gondolnék, önként való jelentkezésre számítok.

Alig telt el újabb negyedóra, a főkapitány már jelentette:

— Az egész nemzetőrség jelentkezett kivétel nélkül.

— Válogass ki belőle harmincat, lehetőleg a legényemberek, esetleg gyermektelen családapák közül. Tartalék legyen vagy húsz főből álló a Vág hídján. A többi nemzetőr készenlétben áll további parancsig a rendőrkapitányság udvarán.

A kiadott parancshoz híven történt minden.

Alig mult déli egy óra pár perccel, amikor jelentették, hogy Virág »kapitány« bandája fogoly. Csakugyan három szekéren közeledtek. Annyira bizakodtak a lakosság rettegő félelmében, hogy nem is gondoltak biztonsági intézkedésekre. Az első két kocsin lakmároztak és ittak a banditák. A harmadik zsúfolva volt töltött Mannlicherekkel és kézi gránátokkal.

Tóth Sándor 12-es főhadnagyé az érdem, hogy lecsapott a haramiákra s szörönszegezve ártalmatlanná tette őket, mielőtt a fegyvertáros kocsihoz köze-

ledni is tudtak volna. Parancs szerint beszállították őket a komáromi öregvár vendéglátó celláiba.

Egy rendőrlegény jelent meg előttem. Ropogott a csuklója szalutálás közben s így tette meg a jelentést:

— Alázatosan jelentem, a nép Virág kapitányt halálra ítélte, tesszen az ítéletet megerősíteni.

— Mit beszélsz, te fiam? Kit ítéltek halálra?

— A rablóbanda vezérét, Virág kapitányt.

— S ki az a nép, aki halálra ítélte?

— Ott vannak, instállom, a vár kapuja előtt, lehetnek vagy ötszázan. A nép.

Achátz alezredes kevés vártatva megjelent nálam s szomorú lemondással konstataálta, hogy olyan kevés katonával, főleg kevés megbízható katonával rendelkezik, hogyha a bosszútól tüzelt tömeg indulata kirobban s a bandavezér méltó megbüntetését követelve, behatol a várba, komoly ellenállásra nem is gondolhat.

— Már pedig ennek az úgynevezett népitélet-nek végrehajtását mindenáron

meg kell akadályozni, — feleltem a leg-határozottabban. Ha az utca terrorját a legelső lépésnél vissza nem szorítjuk, vége a belrendnek és a közbiztonságnak. Ma még ítéletet mond, melynek végrehajtását tőlünk kéri, holnap már maga lesz a végrehajtó ököl ítélet és megfontolás nélkül. Ez a felfordulás kezdete.

— De hogyan lehet a néptömeg dühe elé állni fegyveres erő nélkül? — vetette fel a kérdést az alezredes.

— Ha kell, pusztá kézzel állok a várkapuba, de népítélet-játékot nem tűrhetek. Jegyezd meg — s ezt hangsúlyozva mondom, hogy annak a banditának bántódása nem eshetik megfelelő törvényes formák nélkül. Legfeljebb, ha szökni akar.

— S ha szökni akarna? — kapta fel a szót Achátz.

— A legelső őrszem lelőheti. Kötelessége felszólítás után lelőni...

— Értem, — mondta sapkája után nyúlva az alezredes. Értem s már megyek is...

Nem telt el félóra, amikor az alez-

redes kiállt a még mindig visszafojtott forrongásban levő, tehetetlen dühtől toporzékoló tömeg elé s harsány hangon hirdette ki:

— Emberek! Az a Virág nevű álkapitány, az ellenetek törő rablóbanda vezére, szökni akart. A sáncárokból érte utól az őrszem halálos golyója. Telefonon jelentettem ezt a polgármester úrnak, aki elrendelte, hogy közületek két megbízott szemlélje meg a rabló hulláját.»

Igy történt. A két megbízott megszemlélte a tiszti egyenruhás, sárgacsírmás gazember holttestét, megállapította, hogy az őrszem kitűnően célzott, mert meg lehetős távolságról nyakszirten találta a szökevényt s minderről alaposan referált megbízóinak. A tömeg megnyugodva távozott. Az igazságszolgáltatásba vetett hite nem szenvedett csorbát.

Az Érsekújvár és Magyar Vidék című lapban valaki védeni igyekszik Virágot, hogy az nem volt rabló. Én és dr. Kálai Endre ottvoltunk a vallatásnál és Virág bizony nem tudta magát tisztázni e vád alól.

Az első menekültek

Nálunk Komáromban az első menekülők a színészek, akik Nyitráról menekültek ide, Komáromba, a Jókaik, Beóthyek, Szinnyeik megszentelt földjére. A Szabados-társulat ez, amely októberben fejezte be komáromi szereplését. 1918. végén újra idejöttek és a tisztipavillon, újabb néven tisztipalota nagytermében ütik föl tanyájukat. Itt vannak újra a közönség kedvencei: Csipkés Vali, Fáskerty Maca, Dutkay Elza, Zsolnay Mancsi, Mester Karola, Bíró Erzsi, Komor Emma, Végh Gizi. A közönség ugyan támogatja a társulatot, de a hangulat a legvidámabb daraboknál is nyomott. Hamarosan befejezik a szezont, érezték, hogy a komáromi helyzet nem alkalmas színelőadásokra. Búcsúelőadás-ként Gilbert bájos zenéjű operettjét, az

Ártatlan Zsuzsit adták. A darab nagyon vidám, de a hangulat a siralomházéhoz volt hasonló. Innét a társulat Hódmezővásárhelyre ment.

Aztán lejátsszódott a tragédia első felvonása. Bejöttek a csehek 1919. január 10-én, pénteki napon, a szegény magyarság fölfeszítésének nagypéntekén.

Először *Basl* Anton cseh kapitány jött be katonáival Komáromba. Én és dr. *Kállay* Endre, a Komáromi Hírlap szerkesztője megkérdeztük tőle, hogy akadályokat gördít-e a lapjaink megjelenése elé? Basl, aki civilben prágai középiskolai tanár volt, azt mondotta, hogy a lapok megjelenhetnek, nem akadályoz meg semmit. Később azonban erősen működött a cenzúra, lapjainkon a fehér foltok mind nagyobbak lettek. Ez év végén pedig egy megszabott szövegű hírségnyilatkozat közzétételét követelték a lapoktól. A nyilatkozat közzétételét mindhárom helyi lap megtagadta s így mindhárom megjelenését betiltották. Később, néhány hét múlva szirénhangokat hallattak és enyhítették a nyilatkozat szövegét, sőt legvégül el is engedték azt. De én

és *Kállay* Endre nem jelentettük meg tovább a lapjainkat és a Komáromi Hírlap s a Komáromi Ujság 1919. év végén beszüntette megjelenését. A Komáromi Lapok azonban újból megindult nyilatkozattétel nélkül. Én a Komáromi Lapok szerkesztőségébe léptem be.

A koporsó titka

A csehek és a tótok bejövetelük után csaknem mindennapos vendégek voltak a Kultúrpalotában. Hol a rendőrség, hol a katonaság látogatott meg bennünket. Egyszer jön egy őrmester kinézésű detektív, hogy a szociáldemokrata párt által használt helyiségeket lepecsételi. A pecsételés nehezen ment, mert a függőlegesen álló ajtók síkjairól a földre potyogott a spanyol-viasz. Végre sikerült. Pár óra múlva a házmesterné, Kropf Mátyásné, nem tudván, hogy mi történt, azt hitte, hogy gyermekek piszkították be az ajtókat, nem csak hogy leszedte a pecséteket, hanem még le is sikálta.

— No Kropfné, ha még nem csuktak be bennünket, — mondtam, — most aztán becsuknak.

Fölhívtam a rendőrséget telefonon. Mondottam, hogy az imént itt járt egy őrmesterformájú a rendőrségtől és az lepecsételt több ajtót.

— Az nem őrmester volt, hanem detektív-felügyelő, én voltam! — harsogja vissza rettenetes dühös hangon az illető.
— Mit akar?

Mondottam neki, hogy az a szerencsétlen házmesterné leszede az ajtókról a pecséteteket.

— Ez súlyos fegyelmi vétség, — dörög vissza. — Ezért magát is felelőssé teszem.

— De uram, csillapodjék. Ha valamit el akartunk volna érni a pecsétetek feltörésével, akkor én nem jelentettem volna azonnal az esetet.

A pasas visszajött, de úgy nézett rám, mint az apagyilkosra. Ujra pecsételt. Néhányszor a körmére is csöppent a forró viasz. A fogai között káromkodott.

A katonaság is járt itt sokszor, hogy fegyverek vannak nálunk elrejtve. Mi *Alapy* Gyulával váltig hangoztattuk, hogy ez múzeum, itt fegyvergyűjtemény van és elrejtve nincsenek fegyverek.

Egyszer beállít hozzám egy cseh őrmester (ez már igazi őrmester volt) négy katonával és rossz magyarsággal előadja, hogy föl vagyunk jelentve, mert fegyvereket rejtegetünk a római kőkoporsókban.

Erre azt feleltem:

— Ha azt mondom, hogy nincsenek a kőkoporsókban fegyverek, maguk úgy se hiszik el. Nézzék meg... — és fauni mosollyal néztem, hogy mit csinálnak?

A négy katona nekiáll a többmázsás koporsófödélnek, de nehéz megfogni. A nagy erőlködésben az egyiknek az ujjabögye odaszorul a rés közé, a hatalmas tető ráesik, hogy a vére szétfröccsenik. Nem írhatom le, hogy a megcsonkított ujjú cseh katona mit mondott, mert újabban a káromkodást büntetik. Kicsi híja, hogy föl nem pofozta az őrmestert, hogy mit hozza őket ilyen bolond helyekre és a négy katona kimondotta a szentenciát, hogy ők tovább nem emelgetik ezt a marhaságot, már tudniillik a koporsófödület.

El akartak menni, de én távozásuk előtt azt mondtam:

— Döntsék el, hogy vannak-e fegyverek a kőkoporsókban, nehogy minket állandóan zaklassanak.

Erre azt mondja az őrmester:

— Lehet, hogy vannak ott fegyverek, de nem baj, mert azokat úgyse lehet onnét elővenni.

Ezzel a bölcs ítélettel aztán eltávoztak.

Tarka-barka képek

Egyszer beállít hozzánk a Kultúrpalotába egy apró kis emberke. Külseje nem volt éppen bizalomkeltő. Elmondotta, hogy ő a csehszlovák múzeumok egyik felügyelője, mutassuk meg neki a múzeumot.

Látta a mi bizalmatlanságunkat és azt mondotta:

— Ha a cseh világra jön, négy krajcárost és trombitát tesznek elébe. Ha a pénz után nyúl, akkor tolvaj lesz belőle. Ha a trombitát fogja meg, zenész lesz. Uraim, én megnyugtatom önöket: én a trombita után nyúltam...

Ez a tudós férfiú Hoffmann volt, a csehek híres régésze, aki neve után ítélve német származású lehetett.

Ez a Hoffmann úr államsegélyt eszközölt ki a kultúrpalotai múzeum számára, de hát »timeo Danaos et dona ferent-

tes...» nem akartuk elfogadni, mert akkor majd a cseh állam rátette volna kezét féltve őrzött múzeumunkra. A zsupán azonban valósággal karhatalommal tukmálta ránk ezt a segílyt, de aztán sikerült később ettől a veszedelmes ajándéktól megszabadulnunk. Hoffmann úr mindjobban kivetkőzött szerénységéből, mind követelőbb lett és különösen akkor aggódtunk, amikor Szombathy Viktor, a Jókai Egyesület akkori főtitkára átrendezte a múzeumot és a csehek országos régészeti kiállítást rendeztek Prágában. A komáromi múzeumból is sok értékes tárgyat vittek el, különösen a római régiségek közül. A tárgyak elvitelét nem lehetett megakadályozni, de csodák csodájára a tárgyak visszakérültek. Ha a Komáromból való kivonulásukkor több idejük lett volna, annyi bizonyos, hogy a múzeumot elszállították volna innét.

A csehek állandóan azon fáradoztak, hogy a Kultúrpalota nagytermét adjuk át a cseh-magyar ismerkedés, összehátrátkozás céljaira, magyar-cseh kaszinót akartak mindenáron létesíteni. Igazán, nem egyszer nehéz volt visszautasítani,

de álltuk azért a sarat. Nagyon nehezen értettek virágnyelven, nem vették, vagy nem akarták észrevenni, hogy mi ebből az összebarátkozásból nem kérünk.

Egyedül *Macaluso* olasz ezredes, a cseh-tót csapatok parancsnoka férközött be a komáromi magyarság megbecsülésébe és szeretetébe, mért hamarosan kinyilvánította, hogy őket a csehek rútul becsapták, azt állítván, hogy Komárom és környéke egészen tót lakosságú, holott látja, hogy ez tiszta, szinmagyar vidék. *Berzsenyi-Janosits* József, a komáromi államépítészeti hivatal főnöke, a kitűnő zenész, Liszt Ferenc tanítványa, olaszul folyékonyan beszélt. Ő volt Macalusonál a tolmács és amikor eltávozott Komáromból, megígérte Janositsnak, hogy minden erejével szóban és írásban azon lesz, hogy a trianoni hazugságokat megdöntse. Macaluso bizony csak hivatalos aktusoknál érintkezett a cseh-tót polgári és katonai hatóságokkal, amikor elkerülhetetlen volt. Nagy szimpátiát nem mutatott irányukban. Ugyanez történt, amikor francia tisztek váltották föl az olasz ellenőrzést.

Ismeretes, hogy a francia a megtesült illem és etikett, de az idekerült cseh-tót tisztek között nagyon sok akadt, aki igen messze esett az illemtől. Ez érthető is volt, mert nem egy magasrangú cseh, vagy tót tiszt, hirtelen, minden átmenet nélkül csöppent bele a magas rangba legtöbbször előzetes előkészültség nélkül. Nem hiába járt akkor közszájon, hogy azért nincs most annyi cirkusz, mert a lovászok, mutatványosok magas állásba kerültek. Egyszer megjelent itt Komáromban egy hatalmas úr. Tőle még a zsupán is tartott. Az útlevélosztályt vezette, de kegyetlen szigorral azzal szemben, aki nem kente a kereket, hogy jobban forogjon. Hoszszabb itteni uralkodása után valahogy kipattant róla, hogy egyszerű pincér. El kellett hagynia előkelő állását. Azt elhagyta, de Komáromot nem, mert a tiszti kaszinóban visszatért régi mesteriségéhez és vendéglőt nyitott, de még a csehek se pártolták, hát hamarosan itt is becsukott.

A francia tisztek már velük született túlfinom illemérzék miatt sem rokon-

szenveztek a cseh-tót tisztekkel éppen azért, mert ezekből hiányzott az illem iránti érzék. *Horner* Árpád, az őrsi Darányi uradalom intézője beszélte, hogy egyszer látogatóba voltak az uradalomban francia, tót és cseh tisztek. Az ebédhez amikor leültek, az egyik elég magasrangú cseh-szovák tiszt szétbontotta az asztalkendőt és az izzadt haját, homlokát, arcát beletörölte, természetesen az orrát se felejtette ki, aztán visszatette az asztalra, mintha rendes dolgot végzett volna. Erre a francia tisztek összenéztek és azt mondták, nekik sürgős dolguk van és elmentek. Többet nem is jöttek együtt a francia tisztek a csehszlovákokkal. Kerülték egymást. Azokkal a magyarokkal, akik tudtak franciául, szívesen érintkeztek.

Az új jövevények erkölcsi fölfogására jellemző az alábbi eset is. A Magyar Nemzeti Párt hivatalos lapját, a *Barázdat*, amelynek közel 20 évig voltam a felelős szerkesztője, egy ideig a *Virradat* nyomdában nyomták. Egyik alkalommal, amikor bemegyek a nyomdába, bemutatkozik egy új nyomdavezető. El-

mondotta, hogy Komáromba egyik felvidéki városból jött, ahol hallatlan eset történt. A zsupán udvarolt az egyik közismert és közkedveltségnek örvendett kávéházi kaszírőnek. Hogy ennek a lánynak a jövőjét biztosítsa, elküldte egy hathetes tanfolyamra, ahol polgáriskolai tanárnői oklevelet szerzett, aztán kinevezte az ottani polgári leányiskola igazgatónőjévé.

— Polgárista leányom van és azért jöttem el onnét, mert nem akartam, hogy a kislányomat ilyen hölgy tanítsa. Ehhez igazán arcátlanság kell, hogy ugyanabba a városba nevezték ki, ahol előbb mint kaszírő tevékenykedett.

Ilyen körülmények között még akkor se igen keveredett volna össze a magyarság ezekkel a csehszlovákokkal, hanem is hódítókként jönnek. Sajnos, voltak gyenge magyarok is, akik bedültek nekik. Ezekre azonban jellemző, hogy a felszabadulás után ezek voltak a leghangosabbak és nem is ököllel, hanem téglával verték a mellüket, hogy ők milyen gerinces magyarok voltak a csehek alatt. És... ezeknek a nagyszá-

júaknak sikerült is busás jutalmazásokat
kiverekedni, amíg a csendesek, szeré-
nyek szépen lemaradtak. Dehát nem baj,
ezek a csendes magyarok úgyse jutalom
reményében voltak gerinces magyarok
a megszállás alatt és ha újra lejátszód-
nék ez a rettenetes életfilm, akkor is
újra eljátszanák nehéz szerepüket. Azok-
nak a bedült és most vitézkedő magya-
roknak pedig bocsássunk meg, hiszen
valamikor azt mondták, hogy olyan
kevesen vagyunk, hogy még az apagyil-
kosnak is meg kell bocsátani...

Azonnal jövök

Amikor a pozsonyi kapun bejöttek a cseh-tótok, ugyanakkor a magyar katonák a dunai nagyhídon nótaszóval vonultak ki, de ne rójjuk föl nekik ezt a nótázást. Katonák menetközben nótázni szoktak akárhonnét, akárhová mennek. És aztán a kivonuló magyar katonaságnak a szíve hamarosan visszavágyott a köszűz városába, Komáromba. A májusi, júniusi és júliusi támadások Komárom visszafoglalása érdekében csak részben voltak kommunista támadások, különösen az elsők, azokat inkább komáromiak irányították. Haza szerettek volna jönni, a komáromi asszonyok pedig éjszakánként sütöttek, főztek, hogy friss kalács, friss hús várja a hazatért fiaikat. Azt is mondják, hogy találtak egy névsort, amely szerint ha a kom-

munisták bejöttek volna Komáromba, hetvennyolcat fölakasztottak volna. Hát ez bizonytalán túlzás, mert még a vérszomjas Szamuely se akasztatott fel annyit egy helyen. Talán estek volna áldozatul egyesek, de Csallóköz visszakérült volna 20 évvel előbb az édes magyar hazához és a kommunizmus úgyis megbukott volna, mint ahogyan a szegedi bátor fellépés megbuktatta mindenütt, az egész országban.

1919. április hó végén magyar részről megtámadják a dunai hídfő csehszlovák legénységét és azt le is szerelik, de a túlsó oldalról nem jött a kellő segítség s így a támadás nem vezetett eredményre. A csehszlovákok erre április 29-én reggel letartóztatnak igen sokat. Ez olyan preventív intézkedés féle volt. Letartóztatták a hajógyár egész személyzetét Tóth József hajógyári főnökkel az élén és mérnökeivel együtt. Én a tolnai-utcai lakásomról reggel, amikor bementem a Kultúrpalotába, eszembe jutott, hogy valami kéziratot be kell adnom a nyomdába. Az irodám ajtaján lógó táblára fölírtam krétával, hogy

Azonnal jövök.

Aztán elindultam a nyomda felé, a Spitzer-nyomdába. Utközben láttam, amint a várba kísérték a hajógyáriakat. A Spitzer-üzletben dr. Kiss Gyula bátyánk, a Komáromi Lapok szerkesztője üldögélt és azt kérdi tőlem tréfásan:

— No Józsi, hát téged mikor visznek?

— Lehet, hogy mindjárt — feleltem szintén vidáman.

Letartóztatnak udvarias formák között

Ebben a pillanatban kinyílik az ajtó és hat szuronyos csehszlovák katona egy magyar rendőr kíséretében lép be.

Akkor még átmeneti állapot volt és a városi magyar rendőrök még szolgálatban voltak. Később tudtam meg, hogy az egyik magyar rendőrnek kiadták a parancsot, hogy a hat katonát vezesse hozzám. A szegény rendőr szégyelte ezt a parancsot végrehajtani, valami ügyes csellel a másik kollégájára bízta ezt a megtiszteltetést. Ez is tovább adta a megbízást, de hát az utolsó rendőr már nem bújhatott ki ez alól és nagy szégyenkezve így adta be nekem ezt a keserű lapdacsot:

— Tekintetes úr kérem (ez én voltam), ne tessék haragudni, de a nagyságos úr (ez volt a főkapitány) na-

gyon tiszteli és a méltóságos úr (ez volt a zsupán) is igen kéreti, tessék egy kicsit befáradni a várba!

— No már ilyen szíves meghívást nem utasíthatok vissza, — mondtam és elindultam a hat katonával.

Később tudtam meg Kiss Gyula bátyámtól, hogy rettenetesen bántotta az eset, mert azt hitte, hogy az ő tréfás kérdése idézte elő ezt a letartóztatást. Imádkozott is értem, hogy szabaduljak ki minél előbb.

Engem elég gyakran bekísértek a csehszlovákok a várba, de eddig még ilyen díszkíséretem nem volt. Rendszeren egy katona, vagy rendőr fedezete mellett sétáltam be a várba. Egyszer például azért kísértek be, mert fölfedezték a csehszlovákok, hogy a Kultúrpalota és a katonakórház között dróthuzal van. Mindjárt feltámadt bennük a sanda gyanú és vallattak, hogy mi csoda titkos összeköttetés van a két épület között. Szerencsémre, eszembe jutott, hogy a világháború alatt a Kultúrpalota vöröskeresztes kórház volt dr. Berencsy László megyei főorvos veze-

tése alatt. Ennek a kórháznak volt Zander gyógyterme is és az oda szükséges villanyáramot a katonakórház szolgáltatta a Kultúrpalotába. Erre kellett a dróthuzal. Persze a magyarul nem tudó tisztnek sokat kellett magyaráznom kézzel, lábbal, amire megértettük egymást és szabadon engedett. Volt eset rá, hogy amikor kísért be a várba a katona, utánunk szaladt egy rendőr és kísült, hogy nem engem akartak bevinni, még útközben elengedtek.

Egyszer éjszaka vittek be, de akkor többed magammal voltam. A Jókai utcában a Népbank melletti házban volt a Mannsbergernének »Az arany ember« vendéglője. Itt szoktunk mi összejönni és bizony nem egyszer átléptük a zárórendeletet. Ebben a házban volt Marcsa József fűszeresnek az üzlete. Ez olyan fölkínálkozó ember volt és hogy behízelegje magát a cseheknél, titokban följelentett bennünket, hogy ott szoktunk a vendéglőben éjszakázni és összeesküvést szövünk a csehszlovák állam ellen. Egyik éjjel, már jócskán elmúlt éjfél, amikor Marcsa uram, e ki-

tűnő »magyar« a kapun beengedte titokban a katonai járőröket és azok az erősen lefüggönyözött udvari ablakon dühösen dörömbölni kezdtek. Ki kellett nyitni a vendéglő ajtaját és szépen lefüleltek bennünket. Hogy kik voltak ott még, már egészen nem emlékszem, de ott volt *Ulreich* József adófőtiszt, aki innét Szombathelyre került, de közben megmagyarosította nevét és ott volt egy másik adófőtiszt is. Azt hiszem köztük volt *Somogyi* István polgári iskolai tanár is. Voltunk vagy nyolcan. A rosszul világított utcákon igen vigyáztak ránk az őrk, hogy meg ne lógjunk. Szerencsésen bevergődtünk a várba, ahol az inspekciós tiszt elé vezettek bennünket. Szentül hittük, hogy azon az éjszakán a várban kapunk nyughelyet, ha ugyan nyughelynek lehet nevezni a priccset. Szerencsére az inspekciós tiszt nagyon álmos volt. Akkorákat ásított, hogy majd elnyelt bennünket. Látszott rajta, hogy nincs semmi kedve bennünket kihallgatni és jegyzőkönyveket felvenni. Azzal a tanáccsal, hogy máskor tartsuk be a rendet, haza engedett bennünket.

Másnap Marcsa fűszeres úr, a besúgó, magyarázni kezdte, hogy ő kénytelen volt benűnket följelenteni, mert akkor ő került volna bajba. Nem vitatkoztunk vele. Hadd csinálja kis játékait!

A sok bekísérgetés révén csaknem mindegyik cseh rendőrrel érintkeztem. E »kellemes« ismerkedésnek aztán az volt a következménye, hogy mindegyik cseh rendőr szalutált nekem az utcán.

Bekísérnek a várba

Szóval 1919. év április havának 29-ik napján díszkísérettel mentem a komáromi várba. A Nádor utcán végig minden üzlethől kinéztek és hallottam itt is, ott is, hogy:

— Ni! Ott viszik a Baranyayt!

A várban már nagy társaságot találtam. Az egész hajógyárat. Később hozták dr. *Kováts* Gyula ezredorvos barátomat. Nem szóltak semmit, hogy mért hoztak be. Kihallgatásra se került a sor. Hatunkat később külön bevittek a Garnisonsarrest emeletére és ott egy nagy előszobás helyiségbe zártak be. A szoba és az előszoba között az ajtó állandóan nyitva volt és hat szuronyos, fölhúzott puskás katona vigyázott ránk.

Valahogyan megkentünk egy legionaristát és az vállalkozott arra, hogy a városból hoz nekünk ebédet. *Tromler* Mik-

lóstól, a Központi Szálloda vendéglőse-
től rendeltük az ebédet és pedig úgy,
hogy a rendelést mindegyikünk aláírta.
Tromler Miklós azután mindegyikünk
családjának megüzente, hogy még élünk
és a várban vagyunk. Ezt így csináltuk
többször. Így adtunk jelt magunkról.

Az első nap, a fogságban csak eltelt,
de éjszaka nem volt valami kellemes,
mert hatan voltunk a szobában, de csak
egy keskeny ágy állott rendelkezésünk-
re. Így bizony az éjjelt a padlón fekvé-
re, vagy széken ülve töltöttük el. Az őshu-
mor ki-kitört belőlünk és derűs percek
is támadtak.

Másnap, szerdán azt kértük a legioná-
rius tisztőtől, hogy valami szalmazsákot
juttasson nekünk. Nagysokára megen-
gedte, hogy örök kíséretében lemehetünk
a nehéz rabok zárkája felé és ott szalma-
zsákot tölthetünk és magunk cipeltük
föl a szalmazsákot. Azon az udvaron is
keresztül mentünk, ahol Virág »kapi-
tány urat«, a rablóvezért agyonlőni lát-
tam. Valami borzalmas előre, vagy jövő-
belátás azt súgta nekem, hogy én még
hamarosan idekerülök...

Egy borzalmas éjszaka

Az ebédet ismét megrendeltük a már ismert módon. Este elég korán lefeküdtünk a szalmazsákokra és hamarosan elaludtunk. Éjfélkor borzalmas robbanás riasztott föl bennünket. A túlsó oldalról elkezdődött a vár ostroma. A nagy robbanás srapnell-lövés volt. Az ilyenfajta lövés ellen bizony nem adott biztos menhelyet a mi zárkánk, amely az első emeleten volt, felettünk a palatető's padlás, azon bizony könnyen keresztülvágódik a srapnell-lövés. A legionárius tiszt és az őreink minket igen fontos raboknak tartottak, akiket nem lehet csak úgy elhagyni, őrizni kell, viszont az a hely nem igen volt kellemes az őrzőinknek. Az első hatalmas lövés után benyit hozzá'nk egy kapitány:

— Gyorsan, gyorsan öltözni — 'ciáltott rá'nk.

Magunkra kaptuk a ruhát. Akkor bejöttek az örök és kézcsuklón fogtak bennünket olyanképpen, hogy egy fogoly, egy őr. Aztán sebes iramban lezaladtak az udvarra és az udvaron át a pozsonyi kapu alatt levő kazamatákba rohantak velünk. Közben golyózápor sivített a fülünk mellett. A srápnell-lövésre vakító fény, utána pokoli sötétség. A pincetorok lejárát-szerű menedékhelyen aztán vártuk a fejleményeket.

Fejünk fölött a földsánc állandóan döngött a bombalövések zuhanásától. Behallatszott az utcai harcok őrült zürzavara, néha egészen a várkapuhoz közel lehetett hallani a küzdelmet. Egyeszer a közelben két vagon ekrazit robant föl. A rémséges légnyomás nem egyet földhöz sujtott közülünk.

...És amikor a pokoli zürzavarban egy kis csönd, szünet állott be, hallani lehetett, hogy az egyik közeli bokorban egy kis fülemüle gyönyörűen énekelt, csattogott, trillázott, mintha körülötte nem történt volna semmi. Szerelemről, az életről dalolt, amikor körülötte a halál járt nagy robajjal.

Hat óra volt, amikor a tisztt az mon-
dotta, hogy most már visszamegyünk a
zárkánkba. Alig értünk ki az udvar kö-
zepére, berontottak az utcai harcokban
vérszagot ízelet csehszlovák katonák,
valóságos martalócok. Amikor meglát-
tak minket, elordították magukat:

— Üssétek a kutya magyarokat! A ma-
gyar kutyákat!

A mi tiszttünk is kiabál:

— Mindenki meneküljön, ahogyan tud
a zárkába, mert nem állok jót az éle-
téért!

Örült iramban menekültünk föl az eme-
letre. A zárka ajtaja előtt tűnik ki a
dermesztő valóság, hogy az ör elveszí-
tette a zárka kulcsát, nem tudunk be-
menni, a bősziült tömeg pedig ordítva
jön utánunk.

A halálos veszedelemben volt annyi
időnk, hogy lenéztünk az udvarra, ahol
az utcáról behozott ifjú *Tuba* János köz-
jegyzőt, *Lenhardt* György festőművészt
és másokat is nagyban ütötték. Érdemes
a följegyzésre, hogy *Lenhardt* György
hogyan jutott a csehek, illetve a tótok
kezébe. A Nádor-utcán laktak, a Reisz

pék mellett. Kenyeret akartak sütni, de a már megkelt és kiszaggatott kenyeret nem lehetett átvinni a pékhez, mert az utcára nem volt szabad kimenni. Az egyik inasgyerek vállalkozott arra, hogy a háztetőn keresztül átviszi a szomszéd pékhez a kenyeret. Meg is indult, de észrevette az utcán cirkáló őrjárat. Persze azonnal leparancsolták a tetőről és nagy veszedelemben forgott a gyerek élete. Erre Lenhardt György védelmére kelt a fiúnak és így aztán ő is belekeveredett a bajba. Behozták a várba. Szerencsére az ütlegetés árán megmenekült az agyonlövétéstől.

De térjünk vissza a mi rettenetes helyzetünkre. Már csak pár pillanat kellett, hogy a vérszomjas tömeg utolérjen bennünket...

Szegény édesanyám mindig szidott, hogy minek hordok annyi kulcsot a zsebemben, tönkreteszik a zsebem bélését. Ekkor is két köteg kulcs volt nálam. Hamar elővettem és az egyik kulcs kinyitotta az ajtót. Éppen az utolsó pillanatban. Ha még egy percet is késünk, a martalócok utolérnek és felkoncolnak

bennünket. Berohantunk a zárkába, a tiszt belülről rázárta az ajtót és mi halálós csendben maradtunk. A felbőszült csehszlovákok, nem tudván, hova tűntünk el, dühöngve robogtak tovább a folyosón.

A vesztőhelyen

Ekkor mult hat óra és megkezdődött egy rettenetesen idegrázó élmény. Ablakunk alatt lehetett hallani a lépéseket, aztán nagy sikoltást:

— Ne löjjetek agyon, hiszen még olyan fiatalok vagyunk!

Erre sortűz következett. Aztán újra kezdődött e szomorú jelenet. Az utcai harcokban elfogott és a várba hurcoltakat végezték ki.

Dr. Kováts Gyula barátommal hatvan ilyen lövést olvastunk meg. Ha mind-egyik sortűz csak egy magyar életét oltotta is ki, akkor is hatvan magyar pusztult el, de nem valószínű, hogy egyszerre csak egyet lőttek agyon, hanem bizonyára többet.

Később már minden lövésre a szívünk-höz kaptunk és nemcsak lelki, de testi

fajdalmat is éreztünk szívéünkben, mint-
ha minket is ért volna a lövés...

Dél előtt féltizenegy volt, amikor a zár-
kánkba bejött egy csehszlovák kapitány
hat szuronyos katonával és rossz német-
séggel elmondja, hogy ő dr. Kováts
Gyula ezredorvost keresi, *Macaluso* ez-
redes kéreti magához. Szóval: Kovátsnak
ütött a szabadulás órája. Kováts ugyanis,
mint fogorvos, kezelte az olasz parancs-
nok fogait és így jutott a megmenekülés-
hez. Kováts megígéri, hogy azonnal be-
szél érdekünkben Macalusoval és mi erő-
sen hittük, hogy hamarosan mi is meg-
szabadulunk. Félóra múlva újra jön a
hat katona kapitány nélkül és többek
között felolvass az én nevemhez hasonló
nevet, rettenetesen eltorzítva. Ha nem
jelentkezem, hát senki se szólhatott volna
érte, mert az minden volt, csak az én
nevem nem, de hát én azt hittem, hogy
kiszabadulok, tehát mint jódiák, jelent-
keztem. Amint kiértünk a Garnisonsar-
rest épületéből, megborzongott bennem a
lélek, mert nem kifelé vittek, hanem ar-
ra, ahol Virág rablóvezért agyonlőni lát-
tam. Előtte való nap is itt jártam és ak-

kor megéreztem, valami balsejtelem megsúgta, hogy ide fogok én is kerülni. A hat katona megállított és fölhúzott ravasszal elémbé állott.

Nem ujságírói túlzás, de az embervér áztatta talajban bokáig süllyedtem, hiszen itt lőtték agyon a délelőtti elítélteket, akiket az utcákon szedtek össze. Virág agyonlövésénél is láttam, hogy egy emberből milyen sok vér ömlik ki, hát száz és száz emberből?

A körülöttem heverő holttesteket egész mezítelenre levetkőztették, még a harisnyájukat is lehúzták szegényekről.

Gondolatok a halál előtt

Itt, a halálom órájában, helyesebben perceiben érdekes gondolatok keringtek az agyamban. Arra kértem a jó Istent, hogy egy golyó a zsebórámat zúzza szét, hogy ne jusson a hullarablók kezébe. Jó schaffhauseni óra volt, kár lett volna nekik. Inkább törje össze a golyó. Aztán azért csikorgattam össze a fogaimat, hogy nem állhatok bosszút a halálomért. Ezeknek a rettenetes perceknek voltak fölemelő pillanatai is, az a tudat, hogy józan ésszel, ép elmével lépem át az élet határát és megtudom a nagy titkot, a halálnak a mibenlétét. A rendes halált agónia, eszméletlen állapot szokta megelőzni, az illető nem tudja, nem érzí tisztán, hogy mi történt vele, én azonban tudni fogom. A pellerinemet a hátam mögött leterítettem, hogy a holttestem

ne essék a véres földre. Szóval kissé parádéztam. De később megtudtam, hogy az agyonlőtt ember rendesen előre-bukik, hát hiába terítettem le az esőkö-pönyegem.

A jókedélyem azonban itt sem hagyott el. Azt mondtam a mellettem állóknak:

— No, a zárkában maradottaknak sokkal jobb a dolguk.

— Miért? — kérdezték alig hallhatóan.

— Mert azok hárman esznek hat személyre szóló ebédet, de mi már aligha fogunk ebédelni — feleltem.

— Hogy lehet így beszélni? — mondták.

Mivel már egy félórája állottak itt előttem a kivégzésre rendelt katonák, és láttam, hogy innét már nincs menekvés, hát sürgettem a dolgot:

— Gyorsan, gyorsan!

A katonák azonban ahelyett, hogy lőttek volna, állandóan egy kapu felé néztek. Ugy látszik, onnét vártak valakit. Talán halálos ítéletet. Egyszer aztán ki is jött egy kapitány. No, gondoltam, mindjárt a fűbe harapok, ha ugyan lett

volna ott fű. A kapitány elvezényel bennünket egy sáncárokba és ott is félóráig várát anélkül, hogy kivégeztetett volna. Aztán egy kapuhoz visznek. A kapu kinyílik. Ott van a tölténygyár iparvágánya és rajta a hosszú tehervonat. A vagonokba aztán betuszkoltak bennünket.

Van egy teória, hogy a halál tulajdonképpen álom, ahol folytatódik az élet, de csak álom alakjában. Én szentül hittem, hogy agyonlőttek és most álomban folytatom az életet.

Mért nem végeztek ki?

Hogy a kivégzésem elmaradt, azt annak köszönhetem, hogy dél felé vittek ki, amikor már kissé lecsillapodott a vérengzési dühük. Ha kilenc-tíz órákor visznek ki, akkor már ott porladnék a várudvaron, két-három arasznyira a föld színe alatt, mert nagyon sekély sírgödört ástak a hulláknak. Nem igen vesződtek velük.

Hogy még élek és nem végeztek ki, azt annak is köszönhetem, hogy amikor engem kivettek, akkora már Macaluso olasz ezredes helyre tudta állítani a fegyelmet. A várostrom alatt bizony kiesett a kezéből a hatalom, mindössze egy szárnysegéde volt. Ketten nem szállhattak szembe a feldühödött bandával. Ha Macalusótól függött volna, a borzalmas vérengzések sem történtek

volna meg, amit különösen a tótok követtek el. Az Erzsébet-szigeten kelepccébe került magyarokkal letétették a fegyvert, aztán amikor fegyvertelenek voltak, az afrikai, ausztráliai kannibalizmust is messze túlhaladó kegyetlenséggel bántak el velük. Kettéhasított koponyájú, fölvergott hasú és gyomrú, levágott karú, vagy másképpen megcsonkított hullákat szedtek össze a szigeten. A magát megadó és fegyverét letevő ellenféllel még az emberevők is különben bántak el, mint ezek a martalócok tették. Ezek az emberi mivoltukból kivetkőzött vérszomjas fenevadak akartak minket elérni, amikor a zárkába menekültünk. A legborzalmasabb halál várt volna reánk. Ha az embert agyonlövik, pár percig szenved és aztán vége mindennek, de agyonkínozni az embert, az már vadállatiasság! A szigeten felkoncolt áldozatokat aztán kitették a temetőben közszemlére, hogy aki valakit felismer, eltemettetheti. A borzalmas látványt nyújtó holttestek közül *Jungbluth* Ferenc járási számvevő, aki győri származású volt, felismerte *Majer* győri

mérnököt, aki a túloldali támadásnak egyik vezetője volt. Jungbluth Ferenc, aki jól ismerte a győri családot, a közös sírból kiemeltette Majer mérnök holttestét és külön temettette el, amiért a hozzátartozók nagyon hálásak voltak Jungbluthnak. Mások is fölismerhettek még hullákat, de akkor a néprémület akkora volt, hogy nem mertek jelentkezni. Azért említtem föl Jungbluth esetét, mert akkor ez bátorságot jelentett. Erősen tartja magát az a fölfogás, hogy a május éjszakai barbár vérengzés a szigeten és a külvárosban és a sok kivégzés a várban kizárólag tót cselekedet volt és a csehek ebben nem igen vettek részt.

Micsoda vadállatiasság volt a szegény 12 éves, II. gimnazista Mayer fiú agyonlövése május 1-én reggel a Klapkatéren. Ezt érezték a cseh-tótok is, mert a kisfiú holttestét eltüntették úgy, hogy a szerencsétlen szülők el se tudták temetni.

Nehogy valaki kérkedésnek vegye, hogy én a vesztőhelyen, az agyonlövés félre nem érthető körülményei között megtartottam víg kedélyemet, ellen-

súlyozásképpen fölemlítem, hogy annál inkább idegesebb, valóságos idegroncs lettem, amikor az internálásból hazakerültem és megsúgták, hogy meneküljek, mert újra el akarnak fogni, hogy túsznak vigyenek el. Hát ez alatt a menekülésem és bujdosásom, meg rejtőzködésem alatt a víg kedély utolsó szikrája is elhagyott és amikor később dr. Mezey János vármegyei főorvosnál megvizsgáltattam magam, bizonyos idő múlva, amikor állapotom már javult, bevalotta, hogy akkor nagyon, de nagyon rossz állapotban voltam.

Uti élmények

Ha keresztülmegyek a Rákóczi utcán a Vágduna közelében a vasúti vágányon, amely a régi tölténygyárat összeköti az északi pályaudvarral, mindig eszembe jut, hogy én azokon a sineken már mentem a Theresienstadba vivő tehervonattal. A hajógyár személyzetét is ezzel vitték. Bár idővesztés volt, de minden kisállomáson is megállottak velünk és mutogattak bennünket, hogy:

— Itt visszük a kutya magyarokat! A magyar kutyákat!

Hogy honnét került elő az a sok tót, meg cseh még a magyar állomásokon is, az most is rejtély előtttem. Ezek föl-ugráltak a vagonokba és ütöttek-verték bennünket. Megkérdezték, hogy keresztény vagy-e vagy zsidó? Én hiába mondtam, hogy keresztény vagyok, de a

kissé nagyobbra szabott orrom után a zsidókhoz számítottak és kimérték a részemet. Érdekes, hogy a zsidóság eléggé rokonszenvezett a csehekkel, pedig kevés olyan antiszemita nép van, mint a cseh. Az úton is elsősorban a zsidókat ütötték. Amikor az internálótáborból örök kíséretében kiengedtek bennünket a falukba valamit vásárolni, ha olyan ment be a parasztházba, akiről azt hitték, hogy zsidó, nem szidták annak a zsidó nemzetségét, hanem egyszerűen azt mondták, hogy nincs semmi eladó, de ha kereszténynek hitték a vevőt, annak szó nélkül adtak.

Van egy zsebkésem, amely az utat Komáromtól Theresienstadtig az egyik legionista zsebében tette meg. Komáromban minden szűrő, vágó eszközt elvettek tőlünk, persze nekünk csak zsebkésünk volt. Az internálótáborban aztán — csodák csodája — az én legionistám visszaadta a késemet. Ezt nem mindegyik legionárista cselekedte meg. A szebb penicilusok bizony nem kerültek vissza a tulajdonoshoz. A legionárista-becsületre jellemző az alábbi eset: Amikor késő

éjszaka megérkeztünk gyalogosan a bal-sovicei vasútállomásról a theresienstadti táborba, én *Obholtzer* Béla hajógyári mérnök mellett állottam. A Komárom-tól idáig velünk utazott legionáristák itt átadtak bennünket a táborparancsnokságnak. A mellettünk álló legionista azt mondta Obholtzernek, hogy vesse le disznóbőrből készült lábszárvédőjét. Obholtzer ezt nem akarta megtenni. Erre a legionárista revolvért szegezett mellének, hogy lelővi, ha nem adja oda. Obholtzer még nyakaskodott, de mi mondtuk neki:

— Adja oda, az Istenért. Ez képes magát lelőni. Egyszerűen azt mondja, hogy szökni akart, azért lőtte le.

Erre aztán nagy bosszusan levetette a lábszárvédőt és átadta a legionistának, aki gyors iramban elszaladt vele. Félt, hogy a táborparancsnokság számonkéri, mert akkor már a parancsnokság hatalma alatt állottunk.

Obholtzer Béla később jelentést tett erről a parancsnokságnak. Theresienstadtból két katonát küldtek Komáromba, hogy vizsgálatot indítsanak. Az ered-

mény meglepő volt. Nemcsak Obholtzer lábszárvédője került vissza, hanem 20 bakancs és négy pár lábszárvédő. Ezeket is úgy szedték el a hajógyáriaktól, de azok nem mertek az ezredesnél panaszt tenni. Obholtzer legionistája azt mondta be a jegyzőkönyvbe, hogy ő dehogy vette el a lábszárvédőt, azt Obholtzer emlékül adta neki, mert jól bánt vele az úton...

Minket Érsekújváron, Pozsonyon, Brün-
nön, Prágán keresztül vittek Balso-
viciére. Ez volt Theresienstadt vasútállo-
mása. Utközben nagy nyilvánosság előtt
etettek meg bennünket Pozsonyban,
Brünnben és Prágában. Kivittek bennün-
ket mindenütt egy-egy nagy térre és ott
a tömeg győzelmi ordítozása közben ad-
tak nekünk enni. Pozsonyban konzervet,
Brünnben krumplilevest, húst és mar-
meládét adtak. Prágában árpagyöngy,
gersli levest és főtt gerslit kaptunk. A
gersli különben húséges rabtársunk volt,
mert majdnem minden nap azt kaptunk
vagy levesben, vagy főtten, külön. A
brünni krumplileves nagyon ízlett, mert
rettenetesen éhesek voltunk.

Az úton az éjtszakák dermesztő hidegek voltak. Már a légionárista kísérők is türelmetlenek lettek és káromkedtak, mint egy haragos bérkocsis. Nálunk a vagon közepén levő fapadot bajonettel aprították föl és a vagon közepén tüzet raktak, de úgy jártunk, mint szegény Kőrösi Csoma Sándor, aki a lámakolostor zárkájában a füsttől majdnem megfulladt és inkább fagyoskodott a dermesztő hidegben, mintsem elevenen füstöltette föl magát. Nálunk a könnyetfacsaró és fullasztó füstön kívül az a veszély is fenyegetett, hogy meggyullad az egész vagon és az indiai özvegyek módjára elevenen égünk meg. Később már a légionista szemei sem bírták a füstöt és abbahagyta a tüzelést.

Vasárnapra virradó éjjel érkeztünk meg a balsovicei állomásra. Pokolsötét volt és nagy hideg. Páros sorokba állítottak bennünket. A menet előtt és után autó haladt tele géppuskával és minket reflektorok világítottak meg. Közben a gépfegyvereket megberregtették a fejünk fölött. Így érkeztünk meg Theresienstadtba, csehül Lipovemestoba. Ez a vár

nagyon hasonlít a komáromi várhoz. Itt raboskodott sokáig a Ferenc Ferdinánd elleni merénylet egyik elítéltje. Mindjárt nem vittek be bennünket a fogolytáborba, hanem előbb levezettek az egyik nagy sáncárokba és a gépfegyvereket erősen berregtették felettünk. Szentül hittük, hogy itt kivégeznek bennünket. Ki is törtünk:

— Ugyan, minek is cipeltek idáig bennünket. Ezt Komáromban is megtehették volna. Legalább hazai földben porladnánk.

Később kitűnt, hogy ez csak olyan megrémítő ijesztési kísérlet volt, hogy elvegyék a kedvünket az élet örömeitől. Amikor már azt hitték, hogy jól megpuhultunk, bevíttek a fogolytáborba. Ez volt az osztrák-magyar monarchia legnagyobb fogolytábora a világháború alatt. Volt itt a keresztény templomokon kívül zsinagóga, török mecset, indiai templom és több másféle. Persze ezek favázás épületek voltak. Fogságom utolsó hetét egy mohamedán mecsetben töltöttem.

Allah megnöveszti a szakállamat!

Talán ennek a mecsetnek köszönhetem, hogy Allah ugyancsak megnövesztette a szakállamat. Ugyanis a fogságom alatt egyszer sem borotválkoztam és a naplómban ilyen kitételek olvashatók, hogy »Szakállam már három, négy stb. hetes«.

Még mindig nem virradt meg, mire a fogolytáborba megérkeztünk. Hatalmas árbócokon villanylámpák égtek, de nehezen tudták legyőzni a sötétséget. A Komáromtól idáig kísérő légionisták itt átadtak bennünket a fogolytábor parancsnokságának. Mindegyikünk kapott pokrócot, csajkát és egy kanalat, aztán az egyik barakban lefekhettünk. A pokróc nem igen adott meleget és fogva-cogva értük meg a reggelt.

A fogolytáborban már sokan voltak és

az internáltak száma egyre nőtt. Itt találkoztam később *Basilides* Barna, későbbi komáromi közjegyzővel, a *Basilides* festőművész-testvérek édesatyjával, *Basilides* Mária, a m. kir. Operaház örökös tagja fivérével. Hosszú volna felsorolni azok neveit, akikkel itt hozott össze a sors.

A fogolytábor tündére

A fogolytábornak volt nőtagja is. *Iréнке, Hitzinger Irénke*, egy pozsonyi füszernagykereskedő nagyon kedves, bájos leánya, aki azért jutott az internálótáborba, mert tüntetőleg nemzeti színű jelvényt viselt a cseh-tótok bosszúságára. Ő volt a védangyalunk, az ő kacagása, derűs hangulata napfényt sugárzott a mi sötét tábori életünkbe. Szerelmesek is voltunk belé tömegesen, de ez a szerelem nem nyomta el az otthon maradt ideál iránti szerelmünket, mert a házas emberek asszonyaik, a legényemberek az ideáljaik után sóhajtottak, mert itt messze idegenben, ellenséges érzelmű népség között kétszeresen éreztük az ideál távollétét. A képeslapok özöne ment innét a táborból, nem mondhatom azt, hogy a szélrózsa minden irányába, mert

mind hazafelé ment, szegény, szétdarabolt Nagymagyarországba.

Iréнке nemcsak az ideálunk volt, hanem fiatalsága ellenére édesanyánk is. Ha leszakadt gomb a ruhánkról, vagy valami kisebb folytonossági hiány támadt, nevetve, kacagva varrta ő meg. Ha hazulról csomagot kapott, telítve pompás, jó dolgokkal, azt rendesen úgy osztotta el, hogy magának alig maradt valami.

— Nem baj — kacagott —, majd küldenek még.

A csomagküldés náluk nem volt probléma, a nagy fűszerüzletből sok jó kikerült. Két üzletük is volt Pozsonyban: a Kereszt utcában és az Ország-úton. Később azt hallottam felőle, hogy férjhez ment, de azután nem tudtam meg róla semmit. Így utólagos, 24 év utáni szerelmi vallomásomat nem tudom néki elküldeni. Akkor ott, a fogolytáborban egymás között versenyezve sokszor vallottunk néki szerelmet versben és prózában egyaránt, persze a legvidámabb hangulatot keltve.

Hamarosan észrevettem, hogy a tábo-

runkban vannak többen, akik nem inter-
náltak, csak játszá a bús rabot és
kémkednek közöttünk és lesték, hogy
nem szövünk-e valami összeesküvést. Né-
ha lóvá tettem őket, de úgy, hogy hama-
rosan rávezettem őket, hogy be vannak
csapva. Aki a leveleinket cenzúrázta, az
is nagyokat mondott, hogy miért került
oda. Hát persze ez mind mese volt.

Érdekes, hogy magyar szívünk nem
egyszer megdobbant, amikor bejuthat-
tunk örök kíséretében a város valame-
lyik könyvkereskedésébe és a kereske-
dők magyar könyveket mutattak. Az
osztrák-magyar monarchia szétbomlása
előtt, a világháborúban magyar ezre-
dek is állomásoztak itt és a magyar
könyv nagyon kelendő volt itt, az összes
magyar napilapok jártak ide. Sokan tud-
tak még magyarul. Olyan jól esett itt
magyar szót hallani.

Naplójegyzetek a fogolytáborból

Letartóztatásom idejétől a fogolytáborból való kiszabadulásomig naplót vezettem. Ebből idézek:

»Tegnap érkezett Kassáról egy internált, aki Brünmben félelmében fölágta az ütőereit. A kísérői annyira megfélemlítették szegényt. Itt kórházba vitték. — A fogolytársak szórakozásról is gondoskodtak: függő golyóval kuglit csináltak. A golyót, bábukat maguk faragták ki a konyhából szerzett vágott fából. Malmoznak is és kártyáznak. Este 9-kor már le kell feküdni és csendeségre intenek bennünket, de ezt a rendelkezést egypár jóhangú nem tartja be, mert régi, szép magyar nótákat énekelnek. Ezek az esti énekek kétszeresen a szívünkbe markolnak itt, az Elbe folyó mentén. Ez az Elbe nem olyan holmi kis

folyócska, Európa egyik legjelentékenyebb folyója. Csehországban, az Óriás hegységben ered és Cuxhavennél ömlik az Északi-tengerbe. Hossza 1000 kilométer és ebből 800 kilométer hajózható. Hamburgig a tengeri hajók is felmennek rajta. Itt, Theresienstadt körül az erős esése és zuhatagai miatt u. n. láncos hajók közlekednek. A vízmederben lánc van lesüllyesztve, a hajó ezt a láncot fölszedi és abba kapaszkodva halad előre aztán a lánc újra lesüllyed a víz mélyébe. Valamikor Pozsony és Bécs között volt ilyen láncos hajó. A mai nemzedék már egészen elfelejtette ezt a közlekedési eszközt.»

»Az idő itt lassan múlik. Összes szórakozás a séta volna, de az idő rossz, esős, hideg, szeles. A hatalmas fogolytábor apróbb udvarokra van osztva. A mi udvarunk is kicsiny és a séta benne elég unalmas. A városból hozatunk néha egyet-mást, hogy a nem bőséges kosztot pótoljuk. Az őrmesterünk szereti lebonyolítani ezeket a bevásárlásokat és nem örül neki, ha mi külön hozatunk. Sokan emiatt zúgolódnak, de én nem bánom,

hadd legyen néki egy kis polgári haszna. Különben töri a magyar nyelvet, mert Debrecenben is szolgált. A tábor őrei is tudnak magyarul. Csak fehéreneműm volna. Egyik szórakozásom, hogy zsebken-dőt és inget mosok. Ugyan fogadtunk egy legényt a komáromi Népbank házmesterének fiát, *Korpás Jánost*, aki segít mosni és a csajkáinkat is rendben tartja. A kártyázásban, kuglizásban nem veszek részt. A komáromi várban átélt szörnyűségek: a várostrom, a kivégzések, a vesztőhely, az út kellemetlenségei annyira megtámadták az idegeimet, hogy én csak pihenek és gondolkodom. Ez az internáló tábor most nekem szanatórium. Csak szegény anyám miatt aggódok. Talán már nem is fogom őt látni?»

Az én drága jó anyám

Itt említtem meg a telepáthiának egyik érdekes megnyilatkozását. Május elsejére virradó reggel sírva kelt föl édesanyám, azt álmodta, hogy engem a fal mellé állítottak és agyonlőttek. Pedig akkor még semmi hír se volt az én elfogatásomról. Az áldott anyai szív megérezte fiának a veszedelmét.

Később megtudtam, hogy egynehány jóbarátom szinte kárörvendve beszélte a társaságban, hogy bizony a Baranyayt agyonlőtték és ott rothad a várárokban! Egy ideig ugyanis nem tudták a városban, hogy kiket vitték Theresienstadtba. Így csalódik az ember a legjobb barátaiban, de nem from ki a neveiket, mert amikor megjöttem, olyan örömmel fogadtak, hogy csoda! Nőde voltak jószívek is, akik őszintén és igazán sajnáltak.

»Örök kíséretében páran bemehettünk

az Elbén túl fekvő Leitmeritzbe. Ez már németlakta hely. Betértünk egy sörcsarnokba és mivel nem tudtuk akkor még, hogy itt németek laknak, egyikünk csehül kért sört. Erre a kocsmáros végignézett rajtunk és olyan szemeket vetett ránk, mint az apagyilkosokra szoktak. Az egyik cseh őr, aki tudott magyarul, azt mondotta sűgva, hogy itt nem jó csehül beszélni, mert baj lesz. Aztán, amikor a kocsmáros megtudta, hogy magyarok vagyunk és a csehek internáltak, olyan nagy lett a barátság, hogy az egész család odaült az asztalunkhoz és fizetni is alig engedtek. Ez a német önérzet. Nem dült be a leitmeritzi nép nekik, valósággal dacolt velük, pedig csak egy folyó választotta el a cseheket a németektől. Az utcán elég föltűnést keltettünk, mint katonáktól kísért civilek, de amint megtudták a dolog mibenlétét, a rokonszenvnek nem egy tanujelét mutatták irányunkban. Ezt különösen egy cukrászdában tapasztaltuk, ahol az egész személyzet körülduruzsolt bennünket. Az Elbén oda-vissza csónakon keltünk át. Halászok eveztek velünk

keresztül a folyón. Ezekről vettünk pár kiló halat, amelyet másnap az öreg *Novoszád* megfőzött komáromi halászlének. Nagyon jól esett idegen földön ez a honi étel. Itthon, már tudniillik nem a komáromi itthonban, hanem a fogolytáborban, bosszankodva láttam, hogy egy erősen vérbajban szenvedő új jövevényt akartak mellém fektetni. Nagynehezen sikerült ezt a szerencsétlen pasast elég messze tőlem elhelyeztetnem. Később be is vitték a kórházba.«

»A vidék itt nagyon szép, az utak kitűnőek. Ilyen jó utakat nem láttam még. A távolban kéklő hegyek. A német-szász határ ide 25 kilométer. A sok esős, szeles, ködös idő után végre az áldott nap mosolygott ránk. Siettem is napfürdőt venni, a tábor udvarának gyepes részére feküdtem le eléggé dekoltáltan. A fogolytársak nagyrésze még nem ismerte, hogy mi a napfürdőzés és emiatt elég nagy feltűnést keltettem, de én nem törődtem vele. Közben a barátaim az ingemet, a cipőmet és a kalapomat eldugták, ami egy kis derűt hozott a mi szomorú táborunkba.«

»*Gyarmathy* borbély megkezdte működését. Egy losonci internált adott neki borotvát. Nagyon sokan borotválkoztak, de én a gyász jeléül csak tovább növeszttem a szakállamat.«

»Egyik-másik fogolytársam ágyában már jelentkeztek a tetük, ami még jobban lehangolt bennünket. Ágyunk alatt néha patkányok is sétálnak. No, mondhatom, szép környezet! Egy 19 éves műegyetemi hallgató került ide. Azt mondta, hogy valahol vidéken lapszerkesztéssel is foglalkozik. Tanácsolta, hogy az unalom elűzésére tanuljunk csehül, ő szívesen tanít bennünket. Én csak az első órán vettem részt, aztán elmaradtam, nem nekem való a cseh nyelv!«

»A hajógyáriakat kihallgatták, hogy miért vannak itt, mert a táborparancsnokság semmi értesítést nem kapott, hogy miért vagyunk internálva. A hajógyáriak szintén azt felelték, hogy ők se tudják, hogy miért vannak itt. Több magyar katonatisztet hoztak ide közénk. Ezek egyike beszélt el, hogy azt hallotta, miszerint a románok azzal akarják megnyerni a székelységet, hogy ők meg-

szervezik Székelyországot. Mindez persze csak hitegetés. A fess tisztek nagyon tetszenek Irénkének. Nem jól éreztem magam, korán lefeküdtem. Ezt megtudta Irénke és forró limonádét adott és aszpirint, mert lázam is volt. A hideg éjszakákon fázom és a hideg miatt már négy órakor felkelek. A tisztek nagyobb-részt aktívok. Esténként szépen énekelnek. Nagy tetszést arat az »Álltam ablakod alatt« és a »Kék nefelejcs« kezdetű dal. Egyik komáromi fogolytársunk kérvényt írt a zsupánnak a kiszabadulásunk érdekében, körözte, hogy írjuk alá. Én megtagadtam az aláírást, még a kiszabadulásomért se nyalok annyira talpat. Lesz, ami lesz! Hírek jönnek-mennek, hogy Komáromban erősen dolgoznak a kiszabadulásunk érdekében, hamarosan hazamegyünk, de rendesen másnap már megcáfolják és bizony hosszabb ideig maradunk itt. Egyik este kimentünk — persze örök kíséretében — az Elbe mellé egy faluba. A kocsmában éppen bál volt. Automata-zenekar működött. A »Dollárkirálynő« ismert operettből a keringőt játszotta leginkább

az automata. Itt rántottát kaptunk és kecsketejet. A táborba időnkint bejön egy ezredes és fölveszi a panaszokat. Sok panasz hangzott el a szakaszvezető ellen, úgy, hogy megindult ellene a vizsgálat. A tábor betegeit kórházba vitték. Lapomból, a Komáromi Ujságból kaptam egy számot. Tehát megjelenik. Valaki a barátaim közül szerkeszti. Egy nagyon lehangoló hírt is olvastam ebben a lapszámban. A zsupán felfüggesztett engem a vármegyei könyvtárosi állásomból.»

Aki szerelmes a könyvekbe

Az összes magyarországi vármegyék közül egyedül Komárom vármegyének volt hatalmas könyvtára, amelyet még *Kultsár* István, Komárom szülöttje, volt bencés-tanár, majd budapesti lapszerkesztő 1827-ben alapított több, mint négyezer kötetet kitevő könyvadományával. Ez vetette meg Komárom vármegye hatalmas könyvtárának az alapját. Később *Ghyczy* Kálmán volt pénzügyminiszter, id. *Szinnyei* József gazdag könyvtára is a vármegyei könyvtárhoz került, úgy, hogy Komárom vármegyének a könyvtárigazgatásról kellett gondoskodni. A könyvtár a vármegyeház udvarán levő, már lebontott vármegyei levéltár helyiségében volt elhelyezve. *Alapy* Gyula dr. vármegyei főlevéltáros kezelte a könyvtárat, de később segítő-

erőre is szükség volt és engem *Ghyczy* Dénes alispán 1907-ben a vármegyei könyvtárhoz könyvtári segédőrnek nevezett ki. Ezt a kinevezést egy évre rá *Kálmán* Rudolf főispán megerősítette. Közben a vármegye szervezett egy könyvtárfőtiszti állást, amelyre én voltam az egyedüli pályázó. Jött azonban a világháború és a cseh megszállás, ennek az új állásnak a belügyminiszteri jóváhagyása elmaradt. Amikor a csehek megerősödtek, *Alapy* Gyulával együtt siettek eltávolítani bennünket a levéltárból és a könyvtárból. Engem, mint napidíjast nyugdíjaztak. Úgyem most (1943-ban) van végleges rendezés alatt, mert különben a magyar kultúrának igazán a mártirja lennék.

Bizony ez a zsupáni fölfüggesztés a megyei könyvtárosi állásomból sok álmatlan éjszakát okozott nekem. Imádtam a könyvet, a magyar kultúrát és attól féltem, hogy ez a fölfüggesztés elzár a könyvektől. Már öklömnyi gyerekkorom óta szerettem a könyvet és attól fogva rengeteget olvastam. Nem is egy, de több nagy könyvtárt kitenne az, amit

én már átolvastam. Kamocsán, a Vág melletti faluban születtem, de az életforगतag a Balaton melletti Keszthelyre sodort és ott a premontrei gimnáziumba jártam. Magyar tanárom először *Rupp* Kornél volt, aki később kilépett a rendből. Ő oltotta lelkembe a magyar nyelv és irodalom iránti rajongó szeretetet. Később *Pákor* Adorján lett a magyar nyelv és irodalom tanára. Ő volt az ifjúsági könyvtár őre is. Ezt a könyvtárt én hamar megemésztettem és a tanári könyvtárból adott olvasni valót. El is keresztelt »könyvmoly«-nak és ha valamelyik szerző neve nem jutott eszébe előadás közben, rendesen hozzám fordult:

— No könyvmoly, magának illik tudni a nevét!

Minden gyerek ábrándozik, hogy mi szeretne lenni: kocsis, hajós, vagy katoná. Én könyvtáros akartam lenni már kiskoromban is. Amikor *Ghytzy* Dénes alispán kinevezett a vármegyei könyvtárhoz segédőrne, én voltam a világ legboldogabb embere. Pedig ugyanakkor figyelmeztettek, hogyha kérvényt adok

be segédtanfelügyelői állásra, ki fognak nevezni. Volt hozzá protektorom, maga Komárom halhatatlan szülöttje: *Jókai Mór*, akinek unokahugát, *Jókai Etelkát*, *Jókai Károly* ekeli földbirtokos leányát nagybátyám, *Ihász Lajos* hathalmi és devecseri nagybirtokos vette el feleségül. Ezen a réven *Hegedűs Sándor*, volt pénzügyminiszter és családja is támogattott volna, de én még föl se kértem őket. A komárommegyei könyvtári segédőrségre való kinevezésem meghozta az én teljes boldogságomat annak ellenére, hogy igazán éhbérért dolgoztam a magyar kultúrának. Ha más pályára megyek, doktori diplomámmal és megírt könyveimmel fényes, jövedelmező pozíciót érhettem volna el, de ha újra születnék, megint csak erre a pályára mennék, a könyvek közé. Adja a Magyarok Istene, hogy a magyar kultúrának, a magyar könyvnek sok-sok ilyen szerelmese legyen, mint én.

Emiatt okozott nekem álmatlan éjtszakákat és nyugtalan napokat a könyvtarosságtól való fölfüggesztésem.

Lehangoltságomban meleg napsugár-

ként hatott szegény édesanyám első levele, amit sírva olvastam el. Már egy kicsit megnyugodott, de folyton aggódik és imádkozik értem. Csomag is jött Tanyról: fehérnemű, ami már nagyon hiányzott. Jött még hazai pogácsa is, amit édesanyám süített!

»Drámai találkozás volt a táborunkban. 170 újabb internáltat hoztak ide. A már előzőleg ittlévő magyar tisztek egyikben fölismerték a miskolci direktórium egyik tagját, aki őket halálra ítélte. A tisztek ezt jelentették is a táborparancsnoknak azzal a kéréssel, hogy akasztassa fel ezt az új jövevényt. El is vitték, de estére visszahozták. Itt a táborban nagyon elbűjva élt, félt a magyar tisztek bosszújától! A magyar tiszteknek nincs szegényeknek egy vasuk sem. Ha valamit tudok hozatni a városból, mindig meghívok egyet közülük egy kis harapnivalóra. Irénke is gyakran ellátja szegényeket. A pénztelenség miatt jelentkeztek is a táborparancsnokságnál.«

Látogatók Komáromból

»Nekünk, komáromi foglyoknak nagy örömet okozott, hogy Komáromból meglátogatott bennünket özv. *Rozs Józsefné* és *Hoffer Károlyné*. Sok üzenetet, levelet, csomagot hoztak, nekem is nővéremtől, özv. *Apró Györgynétől* és unokahugomtól, *Apró Margittól*. Sok komáromi ujságot mondtak. Sajnos, az érdekekben való mozgolódásnak nincs még eredménye, *Faltényi* főállatorvos sokat jár a zsupán nyakára, hogy engedjen haza bennünket. Itt van Irénke nővére is, eleven, élénk hölgy ő is, elvált asszony. Dr. *Zsedényi Béla* udvarol neki erősen. A vendégekkel állandóan együtt vagyunk. Be is mentünk velük a táborból a városba. Jól esett velük elbeszélgetni a komáromi dolgokról. Velük *Leitmeritzbe* is átrándultunk. A sörcearnokos

itt is melegen leparolázott velünk. Az Elbén ismét csónakon mentünk át, a nők énekeltek a ladikban:

Ringó csónak mély ölén

Asszonyomhoz járok én...

(keringő a Leányvásárból). Mikor Leimeritzből visszajöttünk, egy futballpálya mellett haladtunk el. A kísérő örünk lelkes futbalista volt és annyira belemerült a mérkőzés nézésébe, hogy tőle ugyan könnyen megszökhettünk volna. Mi nógattuk, hogy gyerünk már haza!»

»Egyik délelőtt fürödni vittek el bennünket. A zuhanyozók igen jó hatást tettek ránk. A pokrócainkat pedig fertőtlenítették. Így talán a férgek is elpusztultak. Lapom, a Komáromi Ujság otthon gyűjtést indított az itteni szegény internáltak javára. *Spitzer Béla*, a lap kiadója az első adományt, 30 koronát elküldte nekem. Én marmeládét vettem rajta és kiosztottam a szegény komáromi internáltak között. A hegyeken megjelent a hó, igen hideg van, fázunk, a fogunk vacog.»

A szerelem

Mindez 24 éve történt. Akkor a szívem is 24 évvel volt fiatalabb. Nem csoda tehát, hogy belélopódzott a szerelem. Egy bájos hölgynek a képe volt a szívem legmélyén. Micsoda boldogság ért, amikor megérkezett az ő levele a szomorú fogolytáborba. Aggódik miattam, várja a leveletem. Azonnal írtam neki. Másnap megint nagy öröm ért. Egy közös ismerős, aki a postillon d'amour szerepét játszotta köztem és az imádott hölgy között, három fényképet küldött ő róla, egyenesen az ő kívánságára küldte el.

»A mi barakjaink már túlzsúfoltak. Átmentünk egy másik táborudvarba helyet keresni, mert megigérték, hogy elvisznek régi helyünkről. Egy török mecsetben meg is állapodtunk. Én az imám

szószéke alatt jelöltem ki a helyemet. A tiszték már előbb ebbe a fogoly-udvarba kerültek.»

»A fogolytársak hegedűt szereztek. Van közöttük néhány kitűnő hegedűs. Esténként hegedülnek, énekelnek. Rendszeresen korán lefekszem és így hallgatom a kellemes hangversenyt.»

»Átköltöztünk a mecsetbe. Allah hiába növesztette meg a szakállamat és hiába feküdtem az imám szószéke alatt, éjszánkint rettenetesen fáztam. Alig vártam a reggeleket, hogy fölkelhessek.»

Jött a fehér galamb

Idézhetnék még sokat a fogságomban írt naplóból, de azt hiszem, ennyi is elég. Hogy is mondja Petőfi »A rab« című versében?

*Jött végén a hollóseregnek,
Jött végén egy fehér galamb,
Jött a drága hírnek meghozója...*

jött Irénke, a mi drága védangyalunk, bent járt a táborparancsnokságon és látta a listát, hogy közülünk, kómáromiak közül negyvenötöt hazaengednek. Holnap indulunk. Nagy volt az öröm. Azonnal leültem *Gyarmathy* borbély műtőszékére és levétem a gyász jelét, hosszúranőtt szakállamat. Este kimentünk egy közeli faluba, ahol elég jó hangulatban vacsoráztunk meg. Másnap beementem a városba emléktárgyakat vásá-

rolni. Nem lehetett mást kapni, csak poharakat, Theresienstadt képével. Az utcán megszólított egy itteni cseh, aki Kómáromban szolgált, *Javornitzky*-nek hívták. Üdvözetet küldött *Maitz* Rezsoéknek és *Klementéknek*. Bent a táborban elbúcsúztunk a még ottmaradt komáromiaktól s az ismerős tisztektől. Könnyezve búcsúztunk el Irénkétől, aki szintén könnyeket törölt ki szép szeméből. A táborparancsnok ezredes nagy beszédben búcsúzott el tőlünk. Németül beszélt. Amikor kezét fogott velünk, azt mondotta, hogy

— Viszontlátásra!

— De nem itt!... — törtünk ki önkéntelenül.

Hazafelé

Délelőtt gyalog indultunk el katonák kíséretében. A várost kikerültették velünk és az Éger folyó partján masírozunk végig. Ez az Éger az Elbének balparti mellékfolyója. Sose hittem volna, hogy itt, messze idegenben különösen eszembe jut Kamocsa, az én kedves szülőfalum. Ugyanis az Éger folyón éppen olyan kompon mentünk át, mint amilyennel Kamocsán a Vágon közlekednek. Nem kell emberi erő az átvontatásához, hanem a víz sodra viszi át a másik partra a víz erejével rézsút állított kompot. Nemsokára Balsovice (Teresine) állomásra értünk. Itt elhagytak bennünket a kísérők, mint szabadok mehettünk haza. Két útlevéllal utaztunk. Az egyik *Tóth* József hajógyári főnöknél volt. Érdekes, hogy *Tóth* Józseffel aztán

sokáig nem találkoztam. Nyugdíjba ment és elköltözött innét. Talán tíz évre rá, amikor *Ipovitz* József, komáromi gyárossal és *Fábián* Nándor, azaz Pali ármentesítő tisztviselővel körülhajózni indultunk Olaszországot, Fiuméba való indulásunk előtt találkoztunk Budapesten az utcán. A feleségével sétált. Egy kellemes délutánt töltöttünk együtt és sokat beszélgettünk a theresiensztadi nyaralás emlékeiről.

Most már előléptettek bennünket. Ide marhavagonban hoztak, vissza már harmadosztályú személykocsiban utaztunk. Délben indultunk innét. Délután négy órára értünk Prágába. Kétszer is kimentünk a városba, ahol hatalmas tüntetések voltak. Azt reméltük, hogy Benes és Masaryk tákolmánya omlik össze, de sajnos, még sokáig kellett erre várnunk. Emléktárgyakat vettem a rokonságnak. Este kilenckor indultunk tovább. Az álmomási étteremben vacsoráztunk. Az étlapon ott mosolygott rám: »Magyar gulyás«. Rendeltem, de sajnos, a prágai szakács olyan rosszul csinálta, hogy én éppen nem mosolyogtam. Másnap délben

értünk Pozsonyba. Érsekújváron keresztül este fél hétkor érkeztünk meg a komáromi állomásra, ahol elég sokan vártak bennünket. A Komáromi Ujság kiadóhivatala, a Spitzer-cég részéről jöttek Veres Dezső és Vilma könyvelőnő. Nővérem és unokahugom szintén elibém jött. Bizony sírtunk a megérkezésük. Otthon jó vacsora után bementem a városba, a főpóstára. Tanyra akartam telefonálni édesanyámnak, hogy szerencsésen megérkeztem. *Soly mossy* Jolán volt az inspekciós, megígérte, hogy telefonál.

Azonnal jövök!

Kétszeresen éreztem a saját ágyam puhaságát a fogolytábor kemény fekhelye után. Ugy aludtam, mint a tej. Másnap reggel bementem a Kultúrpalotába. Az ajtómon lógó táblán még mindig ott volt a följegyzésem, hogy

Azonnal jövök!

Bizony az »azonnal« alatt majdnem megjártam a másvilágot és Theresienstadt-ban is üdültem csehszlovák államköltésében, de az »Azonnal jövök« még mindig ott jelezte, hogy aki keres, csak várjon meg, hiszen én mindjárt itt leszek. Nem érdemes addig elmenni. Ez az »Azonnal jövök« szállóige lett Komáromban, ahol még most is sokan mondogatják, hogy:

— Nem merem azt mondani, hogy

azonnal jövök, mert úgy járok, mint a Baranyay!

Még a cseh zsupán is nagyot nevetett, amikor ezt meghallotta. Persze, könnyű volt neki nevetni...

Délelőtt jelentkeznünk kellett a rendőrfőkapitánynál és a zsupánnál. Délután hazamentem Tanyra, ahol sírva borultam édesanyám nyakába.

Azt hittem, hogy ezzel vége az én kalandos élményeimnek és pontot tehetek utána, de sajnos, nagyon csalódtam.

En, mint az internálásból hazakerült, a vészen átesettnek éreztem magam és bátran jártam-keltem az utcákon, eljártam a Kaszinóba, ahol sokat kellett mesélnem élményeimről. A városon azonban valami dermesztő hangulat volt érezhető, de én nem sokat ügyeltem rá. Egyik délben, amint megyek haza, a Nádasdy patika Jókai utcára néző ablakán kiszól hozzám *Nádasdy* Géza gyógyszerész barátom, hogy menjek be.

Bementem. Ott ezekkel a szavakkal fogad:

— Te szerencsétlen, miért járkálsz ilyen szabadon az utcán, miért nem bújsz

el? Hát nem tudod, hogy akiket hazaengedtek az internálásból, azokat újra elfogják és túsznak viszik? Tudod, mi a túsز sorsa?

Én, mint a kupánütött, támolyogtam haza. Az ebéd se kellett. De nem szóltam otthon, hogy mi a bajom?

Menekülés, rejtőzködés

Meneküljek? Jó vicc, de hová? A város összes kapui le vannak zárva. A hídon nem tudok átmenni. A csallóközi vonat nem közlekedik. A sors végzete elől nem tudok elmenekülni. Hát jöjjön, aminek jönnie kell. Ha az ajtó, vagy a kilincs megroppant, idegrohamot kaptam. Ilyenkor azt hittem: most jönnek értem. Az eddigi bátorságom, víg kedélyem teljesen elhagyott. Minden kis zörejre ideges szívdobogást kaptam. Érthető mindez, nem akartam mégegyszer a csehtótok fogságába kerülni.

Nem is tudom, hogyan kerültem ki az utcára és a Kórház- és a Megye-utca sarkán találkoztam Székely Antallal, a Vármegyei Gazdasági Szövetkezet igazgatójával. Hivatala ott volt a vármegye-ház udvara végén, a régi levéltáron és

könyvtáron túl. Amikor együtt dolgoztam *Alapy* Gyulával a vármegyei levéltárban és könyvtárban, Székely mindnapos látogató volt és *Alapy* Gyula lapjában, a *Komáromi Ujságban* is dolgozott, mint állandó, belső munkatárs. Innét volt a szorosabb ismeretség.

— Miért nem bújik el valahová? — kérdezte.

— Ugyan hová? Nincs nekem búvóhelyem... — feleltem.

— Hát majd én elbújtatom, — mondotta. — Az én házamnak két bejárata van, a Dunarakparton és a Hosszú-utcán. Én előre megyek a Duna felől és kinyitom a Hosszú-utczára szülő kertajtót. Oda nyisson be bátran. Én addig előkészítem a családomat. Az én házam telke igen nagy, a kertben van külön kertész-lakás. A kertbe nem igen lehet belátni. Ott szépen meg lehet. Csak egy veszélytől kell tartani. A gyermekek mellett van egy nevelőnő, akit eddig német érzelműnek tartottunk, de amióta bent vannak a csehek, erősen mutatja a csehszimpatiát. Erre nagyon vigyázzon. Azt tanácsolom, hogy erősen udvaroljon ne-

ki, akkor nem fogja elárulni, ha meg is tudja, hogy kicsoda. Azt fogjuk mondani, hogy maga egy szegény bölcsész, aki a budapesti egyetemre akar menni, de most nem mehet át a hídon. Mivel családom, a feleségem és gyermekeim Önt rendesen doktor úrnak hívják, hát azt mondjuk, hogy maga Doktor Jó-zsef. A Baranyay nevet elhallgatjuk.

Erre elváltunk. Mire én a Hosszú utcában a megjelölt számhoz értem, a kertajtó már nyitva volt. Benyitottam, ott várt Székely és bevitt a családjához, ahol mint régi ismerőst üdvözöltek. A nevelőkisasszonynak, amint magunkra maradtunk, erősen tettem a szépet. Az első nap már tudtam, hogy nem fog elárulni.

Kertészlegénykedtem

Minden éjjel házőrséget tartottunk föl-váltva, mert akkortáiban a vörösök a Vágduna felől közeledtek Komáromhoz és egyik éjjel hallani lehetett a Messinger-féle téglagyár melletti harcok zaját. Ez már kommunista támadás volt és a támadó csapat nem is hasonlítható a május elsejei csapathoz, mert a májusi tele volt komáromiakkal, akik vissza akartak jönni Komáromba. A későbbi csapatok már egészen nemzetközi társaság volt. Állítólag még kínaiak is akadtak közöttük.

Itt Székelyéknél látszólag én nem voltam elrejtve, de ha valaki jött hozzájuk, én szépen hátrasompolyogtam a nagy kertbe és bementem a kerti házba. A vendégek közül senki se tudta, hogy én ott vagyok. *Darida* Zoltán, a Gazdasági

Szövetkezet titkára felöltözött egyszerű ruhába és úgy ment el a nővéremhez, *Apró* Györgynéhez a Tolnai utcába, s tőlem vitt pár sor írást, hogy én jó helyen vagyok. *Darida* azonban nem árulta el rejtekhelyemet, mert féltünk attól, hátha kipattan a titok és a cseh-tótok megtudják, hol vagyok. *Darida* megmondta nővéremnek, hogy legyenek nyugodtak, írják meg édesanyámnak is, hogy jó és biztos helyen vagyok, de a búvóhelyemet nem árulhatják el. Nővérem nem ismerte *Daridát* és így nem kellett attól tartani, hogy kipattan a titok. *Darida* minden héten elment egyszer a nővéremhez.

Az volt a szerencse, hogy Székelyeknek és *Daridának* nagy könyvtáruk volt és élhettem szenvedélyemnek, rengeteget olvastam. Közben öntöztem a kertben. Egy hónapig voltam így elbújva. A cseh-tót járőrök állandóan cirkáltak a Dunarakparton, a házunk előtt, mely a köleshántoló mellett volt közvetlenül.

Szökés a várból

Székelyék engem végtelenül kedvesen tartottak ott, de ez az állapot nagyon is az idegeimre ment. Ha nyílt a kapu, nekem már lógni kellett, hogy az érkező látogató meg ne lásson, de ezt a lógást úgy kellett csinálnom, hogy a nevelőkisasszonynak fel ne tűnjék, mert udvarlás ide, udvarlás oda, mégse lehetett tudni, hogy mit csinált volna, ha megtudja, hogy engem a cseh-tótok keresnek. Meg is mondtam Székelynek, hogy akármilyen is a veszély, én Komáromból valahogyan megszököm. Végre is Székelyekre is veszedelmet hozok, ha megtudják, hogy engem rejtegetett.

— Maga Székely úr családós ember, én nem akarom magukat veszedelembe sodorni. Gondolkodják, hogy hogyan mehetnek el én innét.

Egyik délből azzal jött haza Székely, hogy a város éllemezésének biztosítása miatt vidékieknek már megengedik, hogy gyalog vagy kocsin bejöhetnek. A község előjárósága igazolványt ad a bejövőknek.

— Ma volt bent nálam — mondotta Székely — a megyercsi tanító, *Sedivy*. A faluból asszonyokat hozott be: jegyzőnét, papnét, tanítónőt. Mondottam neki, hogy a Baranyay ki akar menni Tanyra az édesanyjához, nem vinné-e ki? Persze nem említettem, hogy milyen veszedelmes portéka most maga. *Sedivy* szívesen vállalkozott és azt mondta, hogy délután négy órakor itt lesz a kocsival a ház előtt. Ő hajtja a lovat, nincs kocsis.

Négykor meg is állott a kocsi a ház előtt. Én szívélyes búcsút vettem a családtól. Székely még tartóztatott, hogy maradjak, mert a kimenetel még mindig veszélyes, de én: jöjjön, aminek jönni kell, kimentem a kocsihoz és sietve fölültem az asszonyok közé. Székely kikisért. *Sedivy* nem tudta, hogy én milyen veszedelmes utas vagyok, nem sietett elin-

dulni, hanem beszélgetésbe elegyedett a kocsi mellett álló Székellyel. A katonai őrzőjárat pedig ott cirkált a járdán. Mit csináljak? Leugrottam a kocsiról és Székelyt behívtam az udvarra, hogy bent felejtettem valamit. Bent aztán megmondtam Székelynek, hogy valahogyan indítson útnak bennünket. Ujra fölültem a kocsira, mire Székely azt mondta Sedivynek:

— Hát Isten vele tanító úr, nekem dolgom van bent még a városban, maguknak is jobb, ha időben érnek haza. Erre megindultunk. A pozsonyi kapunál újabb veszedelem. A szuronyos őr megállít bennünket és kéri az igazolványokat. Nekem persze ilyen nem volt. No, most aztán dupla, vagy semmi! Az őrlátta, hogy a cédula is sok, az utas is sok, nem olvasta meg egyiket sem, hanem visszaadta a cédulákat a tanítónak. No most már mehetünk, de mi történt? A ló, amelyet a legjobb akarattal se lehetett volna harci ménnek csúfolni, nem akart indítani, megcsökönyösödött. Még a cseh katonák is böködték a bajonettel. Ez idő alatt ki voltam téve annak,

hog az őr észre veszi, hogy nekem nincs cédulám és szépen ott marasztal. Egszerre azonban a ló megindult és olyan iramban vágatott, hogy hajszálon mult, hogy a pozsonyi kapu melletti mély sáncárokba nem borultunk be. Aztán beértünk Megyerésre. Az utilársak egyenkint szálltak és ketten maradtunk a kocsin Sedivyvel. Lassan ballagott a ló velünk.

Egy éjtszaka a halottas ágyban

— Nagy gyász ért engem, szerkesztő úr — mondotta Sedivy könnyes szemmel.
— tegnap temettem el egyik leányomat!

A hangulatunk éppen összeillett. Megérkeztünk a tanítólakba. Bekisértek egy szobába. A szoba gerendája az egyik ágy fölött tele volt aggatva sírkoszorúkkal. Megyercsen úgy látszik, az a szokás, hogy a temetésnél a koporsón kivítt koszorúkat **nem** hagyják künn a síron, hanem hazahozzák.

— Ebből az ágyból temettük el szegény leányomat — mondotta szomorúan a gyászoló apa.

Vacsorával kínáltak, de én nem tudtam enni. Később bejött a házvezetőnő és ugyanazt az ágyat bontotta föl nekem, amelyből a halottat elvitték. Hát Istene, ha már az ember a vesztőhelyen

olyan közel állott a halálhoz, olyan mindegy az, ha halottas ágyban fekszik is. Fejem fölött a koszorúk lógtak, néme-lyiknek a szalagja az arcomat is símo-gatta. Éjszaka valami nyugtalan álmom lehetett, mert hadonásztam és a koszorú-kollekciót levertem, azok bizony rám hullottak, úgy kellett többször fölakasz-tanom azokat a gerendára.

Kora reggelre kértem kocsit, amely Megyercsről elvitt Tanyig bátyámhoz és édesanyámhoz. Itt azonnal lefeküdtem és hogy emberekkel ne kelljen találko-znom, nappal rendesen feküdtem, bete-get szimuláltam és éjszaka olvastam és voltam fönn. Pár heti műbetegeske-dés után *Zongor Győző* tanyi, később nemesócsai főjegyző azt a hírt hozta Ko-máromból, hogy már a túsok szedésé-nek vége, és nem kell attól tartanom, hogy letartóztatnak. Erre aztán Komá-romcsicsóra, majd Csallóközaranyosra mentem pár napi üdülésre és a végén kocsin be Komáromba. Nagyon furcsa volt belehelyezkednem a hosszú távollét után a komáromi régi, megszokott élet-be. A csehek a vármegyei könyvtárosi

állásomból hamarosan elbocsátottak és
mint vármegyei napidíjast voltak kegye-
sek nyugdíjazni doktori diplomám da-
cára.

A vádlottak padján

Közben a Magyar Kisgazda, Kisiparos Párt, a későbbi Nemzeti Párt lapot indított Barázda címmel. Nem tévesztendő össze az anyaországi Uj Barázdával. Ennek a Barázdának én mindjárt a megindulása után a szerkesztője lettem és közel húsz esztendeig szerkesztettem. E mellett a Komáromi Lapoknak is szerkesztője voltam. Mint a magyar ellenzéki párt lapjának a szerkesztője, természetesen állandóan szállka voltam a cseh-tótok szemében és igyekeztek is nekem kellemetlenségeket okozni. Rengeteg sajtópert akasztottak a nyakamba. A komáromi törvényszék első emeleti 44-es tárgyaló termének vádlottak padján többször ültem, mint a leghírhettebb gonosztevő. A cseh-tót sajtótörvény szerint ugyanis a szerkesztőt ak-

kor is felelősségre vonták, ha az inkriminált cikk szerzője jelentkezett is és vállalta is a felelősséget. Dacára a sok sajtópernek, egyszer se ítélték el, mert a cseh-tót sajtótörvénynek volt egy pontja, ami szerint a laptulajdonos követelhetette a szerkesztőtől, hogy bizonyos cikket közöljön, mert ha nem közli, akkor a laptulajdonos a szerkesztőt elbocsáthatja állásából. Én mindig erre a paragrafusra hivatkoztam: anyagi veszteség ért volna, ha a cikket nem közlöm. Erre aztán rendesen fölmentettek. De különben is értettem a védekezéshez, ezt dr. Soós Imre, akkori törvényszéki bíró, most elnök, is elismerte, hogy nagyszérien tudok védekezni.

Kétszer azonban mindennek dacára csaknem elítéltek. 1924. megjelent a politikai küzdőtéren *Mik'le* Vince, akit a kommunisták kizártak a pártjukból. Mik'le aztán a Csánki és egyéb csehszlovák érdekeket támogató pártoknál keresett érvényesülést. Erről a sokféle elvet változtatott férfiúról a Kassán megjelent »Munkás« című lap rettenetesen sértő cikket közölt. A sértések egész zuhata-

gát zúdítták Mikle uram fejére. Tekintettel, hogy Mikle a mi pártunknak is ellensége volt, a kassai Munkás cikkét mi is leközlöttük a forrás megnevezésével a Barázdában. Mikle uram, illetve a háta mögött álló cseh-tót érdekelttség persze nem a kassai Munkást perelte be, hanem minket, illetve engem, mint a Barázda szerkesztőjét. Hiába védekeztem én a főtárgyaláson, amely a sértő cikk megjelenése után éppen két esztendejére volt, mert a cseh-tótok nem siettek a sajtópereknel, hogy a vádlott nehezebben tudjon bizonyítani. Láttam, hogy el fognak ítélni, hiába hivatkoztam arra, hogy mi csak leközlöttük a kassai lapnak a cikkét, mért nem azt pörli Mikle uram. Nem használt a védekezés. A bíróság visszavonult ítélet hozatalra. Az előcsarnokban odajön hozzám Mikle és azt mondja:

— Én nem haragszom ám a szerkesztő úrra, de tessék elképzelni, micsoda rettenetes dolog volt, amikor a Barázdát négyezer példányban küldték meg a falumba és ott mindenkinek adtak egy példányt. Jó, hogy már ennek két esz-

tendeje és így elfelejtették az emberek.

— Hát akkor Mikle uram ebben a kellemes helyzetbe újra belecsöppenik — mondtam.

— Hogy, hogy? — kérdezte a különben jóképű magyaros ábrázatú Mikle.

— Ugy látszik, maga nem tudja, hogy milyen a sajtóperben kimondott ítélet?

— Bizony én nem.

— Hát bent engem elítélnék és a Barázdában le kell közölni azt, hogy dr. Baranyay József szerkesztőt erre és erre ítélték, mert Mikle Vincéről azt írta, hogy és itt leközik újra azt a magára nézve kellemetlen cikket. Megnyugtathatom, hogy a Barázdának ebből a számából nem négy, hanem tízezer példányt küldünk a maga kedves falujába!

— Igaz ez? — kérdezte valósággal kövémeredten Mikle.

— Kérdezze meg mástól is.

Miklének az ügyvédje elkésett és nem volt jelen a tárgyaláson, hát az előcsarnokban levő ügyvédekhez fordult. Azok megerősítették, hogy az indokolásban le

kell közölni a cikket, hogy a vádlottat miért ítélték el.

— Hát én ebből nem kérek, — kiáltott fel Mikle és minden kopogtatás nélkül berontott a bírói szobába és valósággal üvöltötte:

— Visszavonom a vádat, nekem nem kell ítélet. Dehogynem, hogy újra csúffá tegyenek a falumban.

Igy menekültem meg az elítéltetéstől.

Csak egy nóta miatt

A másik is igen érdekes eset. Már nem tudom biztosan, melyik faluban, az ógyallai járásban a legények hangosan mulattak a kocsmában. Magyar legények voltak, és a dalolás magyarul is ment, de közben tót szöveget is énekeltek. A csendőrség csendháborításért letartóztatta őket és ahelyett, hogy a komáromi ügyészségnek sietett volna átadni a legényeket, ők tartották fogva azokat talán két hétig. Ez a legnagyobb dologidőben, aratáskor történt. Erről *Koczor* Gyula, akkori nemzetgyűlési képviselő cikket írt a Barázdában és erősen kikelt a csendőrség ellen, hogy egyszerű nótázás miatt hosszabb ideig fogva tartja a legényeket, amikor azok most kereshetnék meg a télirevalójukat. Cseh-tót országban a csendőrség szent és sérthetet-

len volt és a csendőrség jogi képviselője sietett is perbe fogni engem, mint szerkesztőt és Koczor Gyulát, mint cikkíró. A komáromi törvényszék el is ítelt bennünket. Fellebbezés folytán a pozsonyi táblához került az ügyünk. Itt tolmács segítségével ment a kihallgatásunk. Ügyvédünk dr. *Szilárd* Marcell pozsonyi ügyvéd volt, pártunk ügyvédje. Itt is azzal a meggyőződéssel vártuk a visszavonuló bíróságot, hogy el fognak ítélni bennünket és a brünni legfelsőbb bíróság előtt is meg kell majd jelemnünk, mert mi persze nem nyugszunk bele az elmarasztaló ítéletbe.

— Tíz perc múlva visszajön a bíróság — mondotta Szilárd barátunk — hiszen már kész is az ítélet.

De mi történik? Elmúlik tíz, húsz perc, elmúlik egy félóra. A szolgák és irodatisztek törvénykönyvekkel szaladgálnak ki-be. Mi lesz itt? — kérdeztük egymástól.

Kijön a bíróság. Fölolvassák az ítéletet, amely fölmentett bennünket. A csendőrség jogtanácsosának elment a kedve a fellebbezéstől, mert az ítélet azt is

kimondotta, hogy ezért nemcsak hogy nem lehet elítélni a vádlottakat, hanem szinte dicséret illeti meg őket, hogy kikeltek a csendőrség ellen, hogy a legnagyobb munkaidőben pár nóta miatt a keresetüktől zárta el a legényeket.

Valósággal megnémultunk a csodálkozástól. Ügyvédünk aztán meg tudta a dolog rejtélyét. Az a tót szövegű dal, amit a magyar legények énekeltek, a tótokat csúfondározta ki és a csehek annyira nem szerették a tótokat, hogy a pozsonyi cseh bíró a tótokat kifigurázó dalszöveg miatt fölmentett minket. Így festett a cseh-tót barátság.

Nem titokban

Alapy Gyula városi könyvtáros lemondása után engem választott meg a városi közgyűlés könyvtárosnak. Mint könyvtárost is kikezdték engem a cseh-tótok, hiszen szálka voltam a szemükben, mert a magyar kultúrának tettem szolgálatot, amikor a könyvtárat fejlesztettem és nagyobbítottam. A magyar belügyminiszter még az első világháborúban hozott egy rendeletet, hogy büntetendő az, aki titokban nemzetellenes könyveket, iratokat terjeszt. Ezt a magyar belügyminiszteri rendeletet húzták rám, hogy a városi magyar könyvtárban a cseheket és a tótokat kicsinyítő könyveket is tartok.

A tárgyaláson a vezető elnök dr. Soós Imre, a mostani törvényszéki elnök mentett meg, azt mondván, hogy ez a ren-

delet nem vonatkozik rám, mert a rendeletben hangsúlyozva van, hogy aki *titokban* terjeszti a kifogásolt könyveket, Baranyay könyvtáros ezt nyíltan adja ki az olvasónak, sőt a kinyomtatott könyvtári címjegyzékben is felsorolja ezeket a könyveket. Így az ítélet csak fölmentő lehet. Az akkori ügyész *Moesz Géza*, barátom aztán elszuttogta a boldogító »tudomásul veszem az ítéletet« és így a büntetlen előéletem ezuttal is meg volt mentve.

Különben állandóan figyelték minden lépésemet. A könyvtárba egyenesen olyanok iratkoztak be, akik figyelték, hogy hogyan dolgozom a magyar kultúra érdekében. Nem egyszer tartottak a könyvtárban razziát, Sokszor egész ártatlan könyveket elvittek. Természetesen a magyarok diadalát a csehek felett, Mátyás király győzelmét a cseh Holubáron száműzni akarták a könyvtárból, de édes Istenem, a Kultúrpalota olyan nagy, hogy könnyű volt ezeket a könyveket eldugni. Érdekes, hogy Gárdonyi Géza »Az Isten rabjai« című regényét is ki kellett venni a forgalomból, pedig

annak tárgya Szent Margit, IV. Béla leánya idejében játszik. A magyar Himnusz, a Szózatot közlő könyveket is száműzték a könyvtárból. Latin klaszszikusokat, mértani könyveket is kitiltottak. Megállt az ember esze, hogy milyen indokból tették ezt.

Mikor engem a városi közgyűlés könyvtárosnak választott meg, ezt a megválasztást a könyvtári főhatóságnak jóvá kellett hagynia. Az irántam érzett nagy szeretetből ezt siettek is elintézni és éppen tíz évre rá hagyták jóvá, közben a fejem fölött lógott a Damoklesz kardja. Dr. *Ho'ota* János képviselő barátom rengeteget kilincselte a jóváhagyás érdekében.

Túszurások

1933-ban egy utazási irodával kapcsolatban körutazást tettünk vagy negyvenötén. Életem legszebb hónapja volt ez. Jártunk Olasz-, Török-, Görögországban, Palesztinában, Egyiptomban, Franciaországban, Montecarlóban. A világ egyik legszebb luxus hajóján, a közel 36 ezer tonnás Augusztuson. Az olasz fassizmus fennállásának tizedik évfordulója volt ekkor és mi utasok ennek az örömére hallatlan kedvezményt kaptunk: minden száz lira helyett csak 25 lirát kellett fizetnünk a fedelmi kényelemért. De hát minden farsangnak meg van a maga bőjtje. Egy hónapi utazás után, amikor hazaértünk, a negyvenöt utitárs közül pont engemet pörölt be a jövedéki hivatal, hogy külföldön csehszlovák pénzt költöttem el anélkül, hogy

a cseh-szlovák nemzeti banktól erre engedélyt kértem volna. Azt mondták, hogy ez próba pör volt és ha elítélted volna, akkor a többi utitársamat is elővették volna. Nagyon megköszöntem ezt a megtiszteltetést. Háromszor volt tárgyalás a pozsonyi törvényszéken, amire fölmentettek. Bizalmasan megsúgták, hogyha valamit önként fölajánlok, visszavonják a pört. Én ehelyett olyan beadványt küldtem a vizsgáló bírónak, hogy azért már tényleg becsukás járt volna, de mire a pozsonyi bíró kezéhez került, akkorra már elévült. Egy tolmács segítségével értésemre is adta a bíró, hogy beadványomért külön pert kellett volna akasztani a nyakamba.

Elég közel állott hozzám a veszedelem akkor is, amikor 1936-ban Komáromban és egyebütt kémkedés miatt sokat letartóztattak. Így többek között *Bayer Ferenc* volt beszercebányai iparfelügyelőt, aki nekem közeli rokonom volt és levelezésben állottam vele. Ez a levelezés nagyon gyanusnak tűnt föl a cseh-tót hatóságoknak. Hajszálon mult, hogy le nem tartóztattak.

Sokszor bejöttek hozzám cseh-tót detektívek, akik valami iránt érdeklődtek, hogy milyen egyesületek voltak azelőtt Komáromban és ilyen ártatlannak látszó dolgok iránt, de mindig tudtam, hogy mást akarnak kiszimatolni, a kérdezősködések csak ürügyek voltak.

Egy kis vidámság

Egyszer *Nagy Sándor* rimaszombati párttitkárral ültem a vádlottak padján. Szentül hittem, hogy először *Nagy Sándor* barátomat fogják kihallgatni, én kényelmesen elhelyezkedtem a padon, lábamat hátra tettem és a sarkamat beleakasztottam a vádlottak padja alatt végig húzódó erősítő lécbé. Hallom ám azonban, hogy előbb engem szólít föl a bíró. Amint hirtelen föllállok, a sarkam nem akad ki gyorsan a lécből, a féc nagy recsegéssel törik össze.

— Rossz ómen — súgtam a szomszédosnak, *Nagy Sándornak*. — Ma elítélnek bennünket.

Megint csoda történt, fölmentettek. Az ítélet kihirdetése után, amikor a bíróság már készülődik elhagyni a termet, *Moesz Géza* vezető ügyész azt mondja mosolyogva:

— A fölmentő ítélet dacára én mégis kérem elmarasztalni Baranyayt!

— Miért? — kérdezik.

— Mert összetörte a vádlottak padját!

Persze ez csak évelődés volt.

Aznap délben künn az Erzsébet-szigeti Pokol-hoz címzett vendéglőben Vörösek kitűnő ebédje közben mondotta is Moesz Géza, aki velem együtt ott étkezett éven át:

— No ugy-e, ma sikerült megijesztenem téged?

— Nem annyira ijedtem meg, mint inkább meglepődtem, hogy miért kell engem megbüntetni, amikor az ítélet fölmentő volt.

Kötelességem azonban kijelenteni, hogy a sok fölmentő ítéletben az én ügyes védekezésemen kívül nagy része volt a magyar időkből ittmaradt ízig-vérig magyar érzelmű bírónak is, aminő dr. Soós Imre, mostani törvényszéki elnök és Moesz Géza, akkori vezető államügyész, most a rimaszombati ügyészség vezetője. Nélkülük, illetve cseh-tót érzelmű bírák előtt bizony más lett volna a sorsom. A fentebb említett könyvtá-

rosságommal kapcsolatos pernél is Soós Imre mentő ötletének köszönhetem, hogy nem ítélték el. Hálás is vagyok érte.

Vissza kell még térnem azokra a kellemetlenségekre, amelyeket mint városi könyvtáros éltem át.

Folyamodtam a városhoz, hogy amikor már a hosszú huza-vona után a megválasztásomat felsőbb helyről jóváhagyták, megerősítették, állásomat szisztematizálják, azaz a megfelelő rangsorba helyezték. Ez meg is történt, de a magyarellenes cseh-tót köröknek sikerült elérni azt, hogy a városi közgyűlés határozatába belevették azt, hogy a most már rendszeresített állású könyvtáros munkakörét ezentúl időről-időre a város sztarosztája, bírása fogja megállapítani. Ez annyit jelentett, hogy ha a városbírónak tetszik, engem akár a piacra rendelhet ki helypénzszedőnek és ezzel kellemetlenkedik nekem és a magyar könyvtár működését fojtja meg, mert a könyvtárost elvonja a könyvtár vezetésétől és ezzel a magyar kultúrára mér halálos csapást. *Alapy Gyula* dr. a komáromi, *Hangos István* dr. az érsekújvári, *Szik-*

lay Ferenc a kassai magyar kultúra előharcosai és a többi magyar vezető férfi azt mondták, hogy ezt a határozatot meg kell fellebbezni, mert lehet, hogy Csizmazia György, az akkori komáromi városhíró talán nem fogja megtenni, hogy engem, mint városi könyvtárost elvon a könyvtári szolgálattól, de jöhet olyan városhíró a cseh-tót körök támogatásával, aki majd ezt meg fogja tenni és ez precedens lesz az egész cseh-tót uralom alatt. Megfellebbeztem, hogy a könyvtáros szaktisztviselőnek tekintendő, tehát őt nem lehet más munkakörben alkalmazni. Ez a fellebbezés a járási hivatal az én javamra döntötte el. Ez a döntés fájt azonban Csizmazia György városhírónak, aki azt mondta, hogy az összes városi tisztviselőnek parancsolhat, csak a Baranyaynak nem. A járási hivatal döntését megfellebbezte az országos hivatalhoz. Itt aztán hosszú vajúdas után olyan ítéletet hoztak, amely éppen nem volt világos. Látták, hogy nekem van igazam, de azt nem akarták elismerni és olyan csúrt-csavart döntést hoztak, hogy a sok huza-vonának

véget akartam vetni és visszavontam a föllebbezést. Ez a föllebbezés nem az állás szisztematizálására vonatkozott, hanem csak a fentidézett kitételre, de persze a magyar kultúra ellenes irányzat úgy intézte el, mintha én a rendszerítési kérvényt vontam volna vissza és visszavetettek a szerződéses viszonyba. Ellenségeimnek sikerült ezzel az, hogy tettük keserű ízét a boldog felszabadulásunk után is érzem, mert a magyar érába való átvétel a cseh-tót állapotok alapján történt és engem mint nem rendszerített, szerződéses viszonyú magyar könyvtárost vett át a magyar közigazgatás. Nem baj! A magyar kultúráért, a magyar függetlenség érdekében nincs szenvedés!

Különösen sokat zaklattak az illetőség, állampolgárság, az útlevélszerzés körül. Komárom város tartott egy fordítót, aki a tótul és csehül írt aktákat magyarra fordította és viszont, hogy a cseh-tót nyelvet nem ismerő városi tisztviselők boldogulni tudjanak. Ez a fordító, akit *Deckertnek* hívtak, bizalmasan üzent, hogy látott egy aktát, amelyben *Novoth-*

ny Richárd járási főnök elrendeli, hogy dr. Baranyay szerkesztőnek minden módon megakadályozandó az, hogy illetőséget és állampolgárságot szerezhessen, hogy aztán ki lehessen utasítani a csehszlovák területről. Igazán gigászi munka volt, hogy ezt meg tudtam akadályozni. Útlevelet se akartak adni. Itt a békeszerződéseknek azt a pontját használtam ki, amely szerint a határmenti birtokosnak kötelesek adni határátlépési bizonyítványt. Megtudtam, hogy egyik jó barátomnak, néhai *Várady* Lajos szőnyi ref. lelkésznek egy hold szőlője van Neszmélyen. Valahogyan megüzentem neki (írni nem lehetett, mert a titkos cenzura állandóan ellenőrizte a leveleimet), hogy egy negyed holdat irasson a nevemre. Az én Lajos barátom olyan gavallér volt, hogy az egész birtokát a nevemre iratta. Féltem, hogy közben meghalok és akkor szegény barátom elveszti vagyonát, de a sors úgy határozott, hogy előbb halt meg ő és kis árvája, *Várady* Évike nevére irattam vissza a neszmélyi szőlőt. Így megszűntem szőlőbirtokos lenni.

Szűnyogcsípések

Egy másik szűnyogcsípés volt ellenem, hogy a könyvtári kisegítőt a csehtót uralom alatt nem fizette a város. Hogy a magyar kultúra, a magyar könyvtári életet meg ne bénítsam, a csekély könyvtárosi fizetésemből magam fizettem a könyvtárosi kisegítőt: *Joachim* Sárít, később *Ipovitz* Tecát. A magyar világ boldog beköszöntése után dr. *Csukás* István városi főjegyző, polgármesterhelyettes, a könyvtár lelkes barátja, sietett elintézni, hogy a könyvtári kisegítőt (most *Dobis* Ilust) a város fizesse. A csehtót uralom alatt Komárom város közgyűlésén a kommunisták azt hangoztatták, hogy a könyvtárossághoz nem kell tudomány, azt akár egy utcasöprő is elintézheti, minek oda kisegítő, ha ilyet akar, hát fizesse a könyv-

táros maga. Ilyen elfogultsággal szemben hiába hangoztattam, hogy a városi könyvtár évente több, mint ötvenezer kötetet ad ki, azt egy ember képtelen elintézni, oda kisegítő kell. Hiszen legtöbbször a rendszeresített kisegítőn kívül még két pótkisegítő: *Czike* Juliska és *Szórád* Ilus segít a nagyobb forgalmas napokon, de hát az elfogult kommunistáknak hiába voltak ezek az ellenérvék. Jellemző, hogy a magyar könyvtárak főfelügyelője dr. *Krausz* Ferenc, Pozsony város alpolgármestere volt, aki nem is tudott magyarul. Ha azonban Komáromba jött hozzám könyvtárat vizsgálni, mindig magával hozta dr. *Fauszt* Ovidiust, Pozsony város kulturális ügyeinek a vezetőjét, aki tolmácsolta közléseinket.

Jellemző volt, hogy amíg a komáromi tót könyvtár a városi szubvenciót rendszeren megkapta, a magyar könyvtár segítségével esztendőig hátralékban voltak. Az anyagi gondoktól se voltam tehát mentes. Közben nem egyszer aknamunkák indultak ellenem, amelyek azt célozták, hogy a könyvtárosi állásomból

kibillentsenek és mások üljenek be helyembe. Itt két magát, illetve mellett téglával verő magyart, egy férfiút és egy hölgyet leplezhetnék le a nagynyilvánosság előtt, akik alattomos módon törtek állásom ellen, hogy azt elfogalhassák, de hát, édes Istenem, olyan kevesen vagyunk, hogy az apagyilkosnak is meg kell bocsátanunk, hát nem írom ki a nevüket. Éljenek, mint tizenhárompróbás magyarok tovább is...

És amikor Horthy Miklós fehér lován belovagolt...

Legyen hála a Magyarok Istenének, hogy mindezeknek a lidércnyomásoknak vége... Amikor a magyar Hadúr, az országgyarapító vitéz nagybányai *Horthy Miklós*, Magyarország kormányzója Ős-méltósága a fölszabaduláskor először lépett fehér lován Komáromban a föl-szabadult magyar földre, mint az Ezer-egyéjszakák csodás varázslója, megvál-toztatott mindent és boldogok lettünk, nagyon boldogok. Az átélt veszélyek, szenvedések, megpróbáltatások, veszedelmek, visszafojtott könnyek, elhalkított sóhajok, átvirrasztott éjtszakák mint nyomasztó lidércnyomások eltűntek, föléb-redtünk a rettenetes álomból. Verje meg a bosszúálló Isten, akik ezeket az álmokat reánk hozták és áldja meg mindkét kezével, akik eltűntették azokat.

Felelős kiadó a szerző.
„Unio” könyvnyomda Komárom 1943-838.
Felelős nyomdavezető: Mettesich Kálmán.

